

DOLDERSE KRONIEK

22ste jaargang nr. 3 - juli 2019

DEN DOLDER. — Pleineslaan.

INHOUD

3

Voorwoord

Redactie

4

Woningbouwvereniging 'Het Duivendorp'

Mieke van der Ploeg

17

Een oorkonde

Herman Docter

25

Spoor en post in Den Dolder

Gerald Laheij

Historische Vereniging Den Dolder

Opgericht 9 april 1997.

22ste jaargang nr. 3, juli 2019

Verschijnt vier keer per jaar.

Bestuur

Voorzitter: Petra Koek

voorzitter@historischeverenigingdendolder.nl

Secretaris(a.i.): Flip Baay

secretaris@historischeverenigingdendolder.nl

Penningmeester/Ledenadministratie: Ria Huisman-Joore

penningmeester@historischeverenigingdendolder.nl

Commissaris Archief: Flip Baay

archief@historischeverenigingdendolder.nl

Eindredacteur/coördinator Dolderse Kroniek: Nico van der Kleij

redactie@historischeverenigingdendolder.nl

Redactie Dolderse Kroniek

Nico van der Kleij, Dick van Lier, Mieke van der Ploeg,
Frits Stuurman

Tekstvoorstellen en reacties naar de redactie:

redactie@historischeverenigingdendolder.nl

Ontwerp, lay-out en opmaak: Gera Hoogland

gera@loods21.nl

Foto omslag: Ansichtkaart Pleineslaan, Den Dolder 1935

Druk: BladNL, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Den Dolder. Het aanmeldingsformulier voor de vereniging vindt u op de website. Het lidmaatschap van de vereniging leidt steeds tot een stilzwijgende verlenging per kalenderjaar. Opzegging als lid van de vereniging kan mondeling, schriftelijk of via email tot stand worden gebracht en dient tenminste vier weken voor het einde van het verenigingsjaar te geschieden aan de penningmeester.

De contributie bedraagt € 15,00 per jaar.

Banknummer: NL77 INGB 0007 7398 16

De Historische Vereniging beschikt over de ANBI verklaring ('Algemeen Nut Beogende Instelling'). Dit betekent dat uw gift (geheel of gedeeltelijk) in mindering kan worden gebracht op uw belastbaar inkomen.

Website: www.historischeverenigingdendolder.nl

ISSN: 1389-0026

Voorwoord

Beste Lezers,

De zomereditie 2019 die hopelijk bij niet te felle zon en een draaglijke buitentemperatuur onder uw ogen komt, bevat drie artikelen die weer veel licht laten schijnen op de rijke geschiedenis van Den Dolder. In dit nummer treft u bijdragen aan, één geschreven door een auteur met een zeer vertrouwde naam én twee van nieuwe auteurs. De redactie is erg blij met deze nieuwkomers in ons auteursbestand.

In het omslagartikel wordt door Mieke van der Ploeg de geschiedenis van Woningbouwvereniging 'Het Duivendorp' uit de doeken gedaan. Deze vereniging werd in 1919 opgericht door drie particulieren. Er kwam door hun initiatief een project van 38 sociale huurwoningen van de grond aan de Pleineslaan en de Dolderseweg. De nu 100-jarige huizenkregen onlangs een facelift in de vorm van een zéér grondige verbouwing in 2017/2018.

Herman Docter was heel lang verbonden aan de Ernst Sillem Hoeve. Op de ALV van 3 april jl. had hij een zeer interessante voordracht over het ontstaan van deze Hoeve en de activiteiten die daar werden ontplooid, waaronder zogenaamde werkkampen. Daaraan werd door christelijke jongeren uit het hele land met veel enthousiasme deelgenomen. Dit verhaal gaf aanleiding om in een artikel voor de Kroniek de historie van de Ernst Sillem Hoeve in een breder verband te trekken door daaraan de geschiedenis van Prins Hendriksoord en Ewijkshoeve te koppelen.

Gerald Laheij, de andere debutant in de Kroniek, kwam in 2017 in Den Dolder wonen. Hij werd al heel snel lid van onze vereniging. Limburger van origine, verzamelde hij als filatelisch poststukken van Valkenburg en van de spoorlijn Maastricht-Aken. Vanuit die interesse dook hij in eerder gepubliceerde bijdragen in de

Kroniek over de (hulp)postkantoren in Den Dolder. Er ontbrak nog iets, namelijk dat ook ons station en de spoorlijn Utrecht-Zwolle hun postale functie hebben gehad. Het betrof enerzijds het zogenaamd 'werkend vervoer', d.w.z. treinen waar de post aan kan worden meegeven; anderzijds het bagagebureau van het station Den Dolder dat ook een (gedeeltelijke) functie van postkantoor had. Daarover meer in zijn artikel 'Spoor en Post'.

In deze editie geen jeugdpagina. In oktober kunt u hele uitgave tegemoet zien, gericht op jeugdige lezers of om samen met uw kinderen of kleinkinderen te lezen.

De redactie wenst u veel leesplezier in aangename, zomerse temperaturen.

Rabo Clubsupport

Ook dit jaar kan onze vereniging financiële baat hebben bij de clubkas-actie met de naam Rabo ClubSupport. Onder onze lezers bevinden zich leden van Rabobank Rijn en Heuvelrug. Zij ontvangen van de bank 5 stemmen om naar eigen keuze uit te brengen op aan deze actie deelnemende verenigingen. Daarvan kunnen er maximaal 2 op de Historische Vereniging Den Dolder worden uitgebracht.

Meer in onze digitale nieuwsbrief van eind augustus!

Oproep reünie

Op zaterdagmiddag 2 november 2019 wordt er in Den Dolder een reünie gehouden van klas 6 (jaar 1966-1967) van de Hazenboschschool "School met den Bijbel"

De volgende namen ontbreken nog: *Bert van der Veen, Inez de Boom, Wim van Haren, Bert Hamink, Willy Verwoerd, Sjors Ratten, Bob van Dijk, Gea van der Kamp, Paul Herbold, Gertjan Prenger, Petra Loomans*

Hebt u informatie over hoe wij met deze mensen in contact kunnen komen, of als u meer wilt weten over de reünie, neem dan contact op met:

Wil Meijer (bij voorkeur via e-mail):
reunie.2019.hazenboschschool@outlook.com
of telefoon 06-211 62 991 (na 17:15 uur)

Historisch weekend

14 en 15 september 2019

Info: www.GeheugenvanZeist.nl

Woningbouwvereniging 'Het Duivendorp'

1919 – 1946

Mieke van der Ploeg

In 1919 richtten drie particulieren de Woningbouwvereniging "Het Duivendorp" op, die in totaal 38 sociale huurwoningen liet bouwen. Acht woningen aan de Dolderseweg (nrs. 171 t/m 185), dertig woningen aan de Pleineslaan (nrs. 34 t/m 66, 25 t/m 41 en 51 t/m 57) waaronder twee winkelwoningen (nrs. 39 en 41).

Wooncorporatie Woongoed zorgde in 2017/2018 met hun zéér grondig aangepakte renovatie voor het behoud van een deel van deze karakteristieke huizen, namelijk die rond het pleintje. Inclusief de witte tuinhokjes!

De andere woningen zijn of worden verkocht aan particulieren. Goede

aanleiding om de geschiedenis van die woningbouwvereniging maar eens uit te pluizen.

De stichters

De drie oprichters waren werknemers van 'Zeepfabriek "De Duif", voorheen Christoph Pleines'. In april 1918 verkocht Pleines immers al zijn bezittingen in Den Dolder aan de

Koninklijke Stearine Kaarsenfabriek te Gouda en vertrok hij uit Den Dolder. Pleines had dus niets te maken met het ontstaan van deze karakteristieke woningen!

Het pleintje met wybertjesstructuur gezien vanaf de dorpszijde, ca. 1930 (uit de ansichtenverzameling van wijlen Harm Sok).

DEN DOLDER. — Pleineslaan.

VERANTWOORDING

Naast enkele aparte verantwoordingen onder dit artikel meld ik u hier uit welke bronnen ik het meest geput heb. Allereerst drie mappen in het archief van Zeist met gegevens over de vereniging. Ze zijn helaas verre van compleet, bijv. *nul* notulen van bestuurs- of jaarvergaderingen.

Zoeken in de Woningwet 1901 en de latere wijzigingen daarvan hielp me om de totstandkoming van het woningproject beter te begrijpen. Via de website

www.geheugenvanzeist.nl vond ik veel nuttigs in oude kranten (Zeister Courant en Weekbode) en in adresboeken van de jaren '20, '30 en '40.

Voor familiegegevens dook ik in www.wiewaswie.nl waarin geboorte-, huwelijks- en overlijdensaktes te vinden zijn vol belangwekkende gegevens. Geboorte- en sterfdata, volledige namen van ouders, beroep van vader, soms een woonadres. In trouwaktes beroep van bruidegom en soms bruid en van hun vaders plus namen van getuigen, hun beroep en vaak ook de familie-relatie tot de echtelieden.

De nrs. 54 t/m 38 anno maart 2019. De witstenen uitbouwen hoorden niet bij de oorspronkelijke huizen. Bewoners hadden die met toestemming ooit aangebracht en kregen de ruimte na de renovatie terug. (foto: Mieke van der Ploeg)

Voorzitter was de adjunct-directeur, *Adriaan Boogaardt* (geb. 1877 in Ouderkerk a/d IJssel als zoon van een broodbakker, overl. 1951 in Utrecht). Een ambitieuze, initiatiefrijke man. Bij die Goudse kaarsenfabriek begon hij als jongste kantoorbediende en werkte zich hoog op (1). In november 1918 werd hij eerst adjunct-directeur van de zeepfabriek en al snel directeur. Met zijn gezin trok hij in de directiewoning aan de Dolderseweg 33 (waar nu Pelita staat).

Maatschappelijk maakte hij zich op veel méér terreinen verdienstelijk. Hij was voorzitter van het Dolderse ontvangstcomité voor de nieuwe burgemeester, voorzitter van 'Den Dolder Vooruit' en lid van het stembureaucomité in Den Dolder bij verkiezingen. Als beschermheer van het muziekkorps 'Excelsior' schonk hij hen een vaandel en een vaste muziektent (helaas allang verdwenen, stond op de hoek Pleineslaan-Dolderseweg). Vanaf 1929 woonde hij in Utrecht waar hij een lampenfabriek oprichtte (1).

Wie Boogaardt opvolgde als directeur van de fabriek weet ik niet.

Na zijn vertrek ondertekenden alleen de secretaris en penningmeester nog de brieven van de vereniging.

Secretaris was *Gerrit Jan Ouden*es (geb. 1880 in Putten, overl. 1954 in Den Dolder/Zeist), stoker in de fabriek. Met zijn vrouw Jannetje Zeele kreeg hij in de jaren 1905 t/m 1921 zeven kinderen. Ze woonden op Pleineslaan 21, één van de fabriekswoningen van Pleines. Vanaf medio jaren '30 woonden hijzelf en twee van zijn zonen met hun gezinnen in 'Duivendorp' huizen.

Adriaan Boogaardt (1)

Het gezin Oudenes ca. 1924; van links naar rechts Evert, Maria, Gerrit jr., Gerrit Jan, Reijntje, Willemijntje, Jannetje Zeele, Jan en Roelof. Foto uit het familiealbum van Harry Oudenes.

Oudenes zette zich van begin tot eind trouw in voor de vereniging. Zijn naam en handtekening staan onder alle uitgaande correspondentie, totdat de gemeente in 1932 de administratie overnam. Vanaf dat jaar staat de vereniging vermeld in het gemeentelijke adresboek; Oudenes staat daarbij steeds genoemd als *voorzitter*.

Kleinzoon Harry, geboren in 1935 en zoon van Evert (oudste zoon van Gerrit Jan), woont nog altijd in Den Dolder. Hij herinnert zich deze opa als een 'streng, steile man'. Vader Evert bouwde als zelfstandig aannemer niet lang na de oorlog een vrijstaand huis voor zichzelf aan de Paduaweg 7. (Begin deze eeuw afgebroken en vervangen door vier nieuwe woningen.) Opa Gerrit is daar welgeteld één keer over de vloer geweest. "Hij zei dat mijn vader zich vooral niks moest verbeelden", vertelt Harry.

Gerrit Jan Oudenes was jarenlang ook lid van de kerkenraad van 'Het Witte Kerkje' in Huis ter Heide (Den Dolder had tot 1953 geen eigen Hervormd kerkgebouw). Harry vertelde mij er deze anekdote bij: toen oma Jannetje in 1950 overleed ontbrak ds. Poot op Het Stille Hofje. Opa Gerrit fietste meteen na de teraardebestelling naar het huis van de dominee, die hij grasmaaiend in zijn tuin aantrof. Waarna opa, zwaar beledigd, nóóit meer naar de kerk is geweest.

Penningmeester was Hendrik Jekel, arbeider/stoker bij de zeepfabriek. In de hypotheekakte staat hij vermeld als wonend in Amersfoort. In www.wiewaswie.nl staan véle Hendrik Jekels in Amersfoort, geen enkele in Zeist. Welke de 'onze' is heb ik niet kunnen ontdekken. Alle Hendrik Jekels die ik vond waren nl. metselaar, schoenmaker of timmerman. Geen enkele die arbeider of stoker was. In Zeister adresboeken staat alleen een G. (niet H.) Jekel, arbeider, op Dolderseweg 183 (dat is wel een huis van Duivendorp!).

Wie dát zou kunnen zijn heb ik ook niet kunnen traceren. Welke lezer van dit verhaal kan ons meer over hem vertellen?

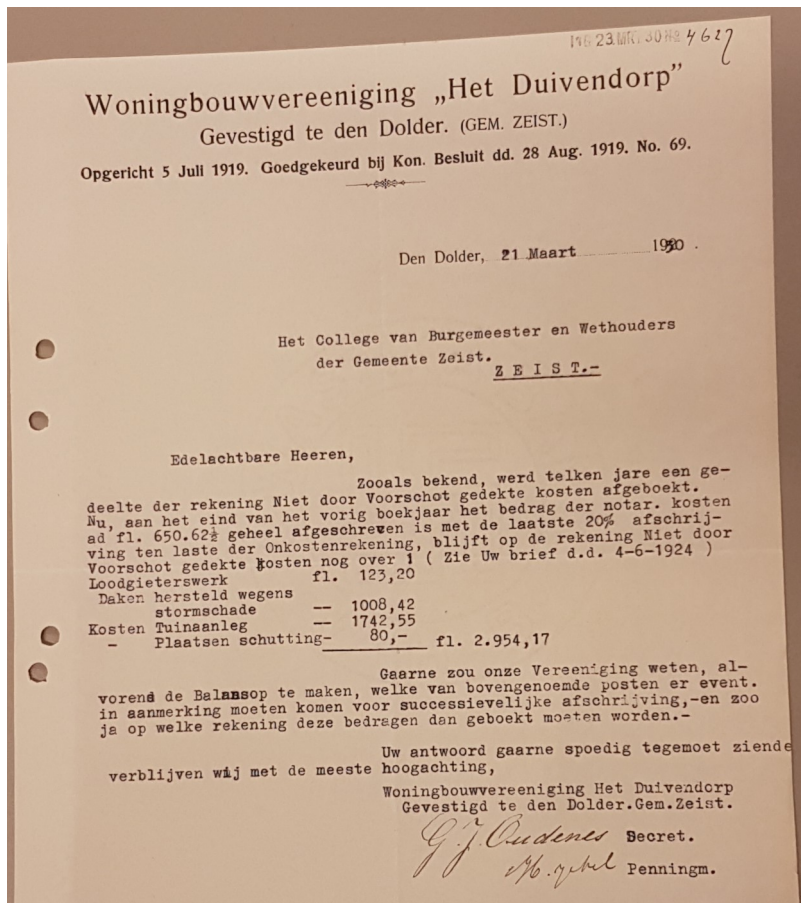
Aanleiding voor de bouw

Waaróm gingen deze mannen zo'n groot avontuur aan? Omdat er geen notulen van de vereniging bewaard zijn gebleven is er geen zekerheid over. Zou de directie van de zeepfabriek de vereniging hebben opgericht, financieel gesteund en het bestuur hebben geformeerd uit eigen personeel *omdat men woningbouw wilde voor hun medewerkers?* (In het gemeentearchief vond ik een ongedateerd en niet ondertekend A-4tje met notities over de vereniging, dat ná 1946 geschreven moet zijn. De anonieme opsteller daarvan uitte dit vermoeden.) Ik denk het niet. In de statuten staat die bedoeling nl. niet vermeld. Bovendien: zo'n doelstelling zou overheidsfinanciering hebben geblokkeerd, zoals u hieronder zult zien. Na de oplevering van de woningen kwamen er veel meer ándere mensen in wonen dan eigen fabriekspersoneel.

Na mijn speurwerk (zie kader) meen ik enkele factoren te kunnen benoemen die leidden tot dit bouwproject. Enerzijds grote woningnood. Overall in het land, dus ook hier. Anderzijds de financieringsmogelijkheden van de Woningwet. De daadkrachtige persoonlijkheid van voorzitter Adriaan Boogaardt zal ook flink hebben bijgedragen.

Woningwet

Vanaf 1902 beoogde de Woningwet het realiseren van betere volkshuisvesting. Door de industrialisatie in de 19^e eeuw was er nl. sprake van te weinig, te krappe en onhygiënische arbeiderswoningen. Pleines kon voor zijn arbeidershuizen geen gebruik van maken van deze wet.

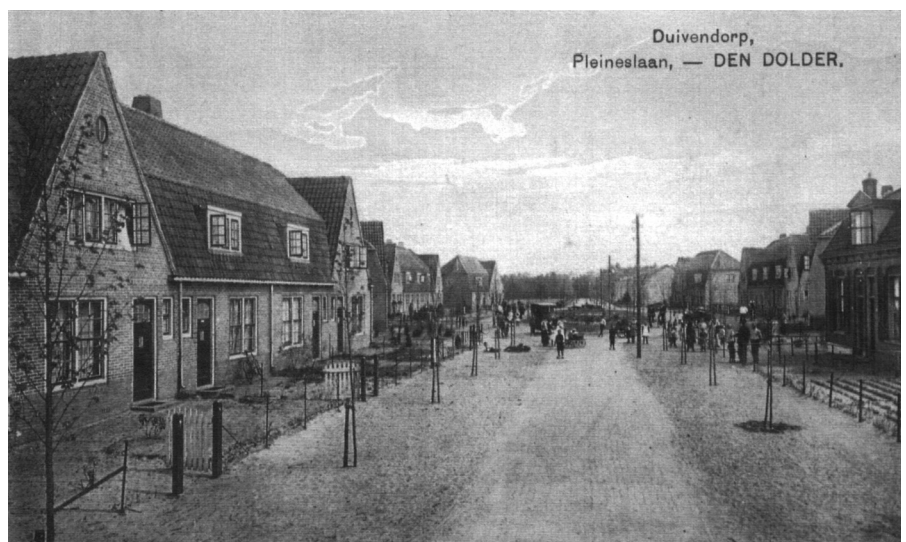
De steun was alleen bestemd voor 'woningbouw door erkende woningbouwverenigingen en bouwmaatschappijen die uitsluitend in het belang van de volkshuisvesting werkzaam' waren.

Pleines bouwde als particuliere fabrikseigenaar uitsluitend voor zijn eigen personeel. De Woningwet bood geldelijke steun van zowel de gemeentelijke als de rijksoverheid, uiteraard onder de nodige voorwaarden. Zoals voorschriften voor omvang en indeling van woningen en maatregelen om 'overbewoning' tegen te gaan.

Pleineslaan gezien vanaf de Bilthovense kant, ca. 1922 (foto uit de aichtenverzameling van wijlen Harm Sok). Het wybertjesplein ligt achteraan, er staat zo te zien een feesttent middenin. De twee huizen rechts vooraan (met dakkapelletje en zonder witte hekjes) waren in 1906 door Pleines voor eigen personeel gebouwd.

Kopie van brief van de vereniging uit 1930 met handtekeningen van Oudenes en Jekel

De Inspecties voor de Volksgezondheid moesten waken over naleving van de wet en tegen overschrijding van het rijksbudget. Aanvankelijk mochten woningen 'voor arbeiders met een laag inkomen' maximaal drie vertrekken hebben. De wet had weinig succes; in 1916 bestond slechts 2% van alle huizen uit eigendommen van woningbouwverenigingen.

Vanaf 1915 mochten woningwoningen ook uit vijf kamers bestaan: een huiskamer met keuken, een 'mooie' kamer plus ('om zedelijk verval' tegen te gaan) drie slaapkamers. Zodat ouders, zonen en dochters niet meer bij elkaar op één kamer zouden slapen. Tegelijk ging de Rijksbijdrage omhoog naar 90% in de stichtingskosten, 'mits de woning ook een watercloset' kreeg. Kijk, dát zijn nou precies de woningen zoals die hier gerealiseerd werden en dus kon de nieuwe Woningbouwvereniging 'Het Duivendorp' voor de financiering een beroep op de Rijksbijdrage doen!

Ze waren er overigens niks te vroeg mee. Het systeem van rijksbijdragen voor woningbouwverenigingen werd nl. vanaf 1921 al weer afgebouwd. Het ministerie nam vanaf 1 juni 1921 geen nieuwe aanvragen voor voorschotten en bijdragen krachtens de Woningwet meer in behandeling. We zullen zo meteen zien dat er voor het Duivendorp in 1919 meteen al gebakkelei ontstond over sommige onderdelen.

De verenigingsstatuten

Wie er (naast de drie oprichters die het bestuur vormden) lid van de vereniging waren of werden kan ik nergens vinden.

De gang van zaken in een notendop

Uit de archiefgegevens die in Zeist liggen is deze volgorde vast te stellen:

- oprichting van de vereniging 05-07-1919
- meteen begin planvorming
- Koninklijk Besluit in augustus 1919 (statuten van de vereniging koninklijk goedgekeurd)
- raadsbesluit in februari 1920
- tweede Koninklijk Besluit in juli 1920 (toelating als erkende woningbouwvereniging uitsluitend in het belang van volkshuisvesting)
- aanbesteding van het bouwproject juli 1920
- feestelijke eerste steenlegging op woensdagmiddag 22-09-1920
- hypotheekakte getekend d.d. 06-11-1920
- oplevering huizen 1920/1921
- vanaf 1932 voerde de gemeente de administratie van Duivendorp 'ter secretarie'
- 15-05-1941 intrekking van de toelating als erkende woningbouwvereniging
- 09-05-1946 overdracht eigendommen van Duivendorp aan de gemeente

Doelstelling:

- uitsluitend in het belang der verbetering der volkshuisvesting te Zeist werkzaam te zijn (*dus NIET: woningen stichten voor personeel van de zeepfabriek; MvdP*);
- hygiënisch ingerichte woningen te stichten, die voldoen aan de behoeften van een in bescheiden financiële toestand verkerend gezin, teneinde deze aan personen uit de arbeidende klasse of daarmee gelijk te stellen personen te verhuren;
- woningen der vereniging zullen aan huurders die leden der vereniging zijn niet worden verhuurd voor een prijs die lager is dan die welke voor dergelijke woningen in het betrokken gedeelte der gemeente te bedingen is.

Overige relevante gegevens: met aandelen, groot f 50 per stuk, vormt de vereniging kapitaal van ten hoogste 2½% der bouwsom; 23 aandelen zijn geplaatst bij de oprichters; 37 aandelen zijn genomen door de N.V. Zeepfabrieken 'De Duif', voorheen Chr. Pleines 'in wier dienst de oprichters zich bevinden'; de leden krijgen hooguit 4% rente als uit te keren dividend over hun aandelen en hooguit 4% rente over door hen beschikbaar gestelde leningen; jaarlijks vindt vóór 1 april een ledenvergadering plaats; *intrekking der toelating overeenkomstig de Woningwet heeft ontbinding van de vereniging als gevolg.*

In het overzicht hierboven ziet u dat de ontbinding van de vereniging feitelijk pas 5 jaar ná die intrekking plaatsvond; dat zal wel met de oorlogstijd te maken hebben. De leden zijn er bepaald niet rijk van geworden.

Voor zover ik kon nagaan is er zelden of nooit dividend uitgekeerd. Als er al leningen zijn verstrekt, dan zeker niet door Oudenes, Jekel of andere particulieren.

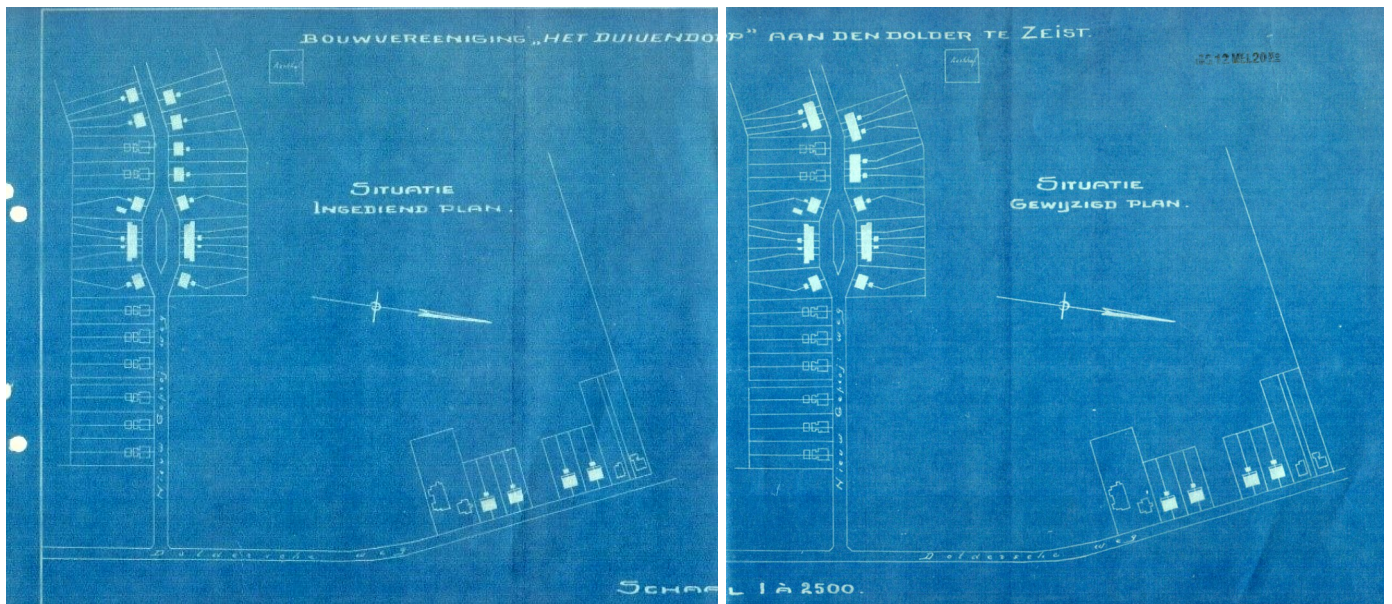
Planvorming en architect

Hoe de planvorming aanvankelijk in zijn werk ging blijft (voor mij) in nevelen gehuld. Ik weet bijv. niet of er eerst meerdere architecten zijn gevraagd om een ontwerp te maken. De naam van de architect vond ik in alle paperassen in de gemeentelijke mappen slechts één keer: 'de heer Paap'. Dit blijkt Jacobus Marinus Paap te zijn, (geb. 24-03-1880 in Utrecht, overl. 16-02-1938 in Utrecht maar wonende te Zeist). Hij had een bureau aan de Herenstraat 11 in Zeist en woonde daar aan de Antonlaan 65.

Het leuke uiterlijk van de woningen danken we dus aan hem. Citaat dat ik van de website van USINE (Utrechts Industrieel Erfgoed) plukte: *De woningen zijn opgetrokken in Oud-Hollandse stijl en bestaan uit een bouwlaag met afgewolfd mansardedak, voorzien van een of meer topgevels.* Mooi vakjargon, 'afgewolfd mansardedak'! Architect Paap, zijn vrouw, hun kinderen en hun partners liggen allen begraven op de begraafplaats aan de Woudenbergseweg (2).

Er werd druk gecorrespondeerd over de plannen tussen de woningbouwvereniging, de gemeente en het ministerie. Nooit rechtstreeks tussen ministerie en woningbouwvereniging, altijd via de gemeente. Het ministerie had bezwaren tegen de inrichting van het terrein en de woningen. Het wilde dat alle dubbele woningen werden samengevoegd tot blokken van vier, dat was minder duur.

Plantekeningen van (links) eerste indiening en (rechts) aangepast na bezwaren van het Ministerie.

NB: de Pleineslaan staat nog aangeduid als 'nieuw geprojecteerde weg'. De grijze blokjes daarlangs zijn de dubbele arbeiderswoningen die Pleines voor zijn eigen personeel bouwde in 1902 en 1906.

Dat gebeurde bij de huizen voorbij het pleintje, maar niet op de schuine hoeken van het pleintje en niet langs de Dolderseweg. 'Vanwege de ligging van het terrein' wilde de vereniging die handhaven.

De woningen op de nrs. 39 en 41 vond het ministerie met hun inhoud van 370 m³ te groot; pas na extra uitleg begreep het Ministerie dat het winkelwoningen waren, waarvan de woongedeeltes keurig binnen de max. toegestane 300 m³ bleven; bovendien kregen deze panden een dubbele huur opgelegd. Oké, dat was dan goed.

Alle woningen zouden volwaardige kelders krijgen. Nou nou, dat vond het Ministerie te veel luxe.

Bij de winkelwoningen mocht het, maar voor alle overige woningen achtte men kelderkasten afdoende. De vereniging voerde echter aan: 'Het terrein is zonnig en warm, daarom zijn kelders onmisbaar voor het goedhouden van levensmiddelen'. Ze bleef standvastig en de kelders werden tóch gebouwd.

Het ministerie eiste op niet mis te verstane toon dat de hogere kosten

voor de dubbele blokken en de volwaardige kelders door de vereniging zelf bekostigd werden, uit hogere huren en/of een hogere gemeentelijke bijdrage. Het ministerie stuurde er ten overvloede zelfs nog een telegram over! De beoogde weekhuren werden hierdoor op f 5,40 gesteld voor de woningen en op f 10,40 voor de winkels; veertig cent hoger dan aanvankelijk bedoeld.

Raadsbesluit d.d. 19-02-1920

Op grond van de Woningwet moest óók de gemeente haar goedkeuring geven én nadere voorwaarden stellen, bijvoorbeeld aan wie de woningen verhuurd mochten worden. De vereniging kreeg f 20.000 voor grondaankoop en f 250.000 voor de bouw van de huizen. De inkomensgrens voor bewoners werd gesteld op f 40 per week. Het jaarlijkse tekort werd geschat op f 9.157,12, te dekken uit een jaarlijkse Rijksbijdrage van f 6.867,89 en een jaarlijkse gemeentelijke bijdrage van f 2.289,30. De huurinkomsten gingen de kosten dus sowieso niet volledig dekken. Andere clausules in het Raads-

besluit: één gezin per woning, geen onderhuur, geen kostgangers of pensioengasten toestaan. B&W moesten vooraf goedkeuring geven als de vereniging aan haar bewoners nog andere voorwaarden wilde opleggen. Ook wijzigingen in de huurprijs moesten eerst langs het College.

De vereniging moest woningen beschikbaar stellen voor ambtenaren en werklieden in dienst van de gemeente, zolang B&W dat nodig achtte. Daarom moest de vereniging het gereedkomen van woningen drie maanden van te voren melden aan B&W.

De gemeente mocht regelmatig de staat van onderhoud bezien en de vereniging zonodig opdracht geven tot herstel. De gemeente ging een commissaris aanwijzen die namens B&W de verenigingshandelingen zou controleren en daarom de vergaderingen van het bestuur en de Algemene Ledenvergadering kon/mocht bijwonen. Wat is het toch jammer dat er geen notulen bewaard zijn gebleven; nu kunnen we niet nalezen hoe dat in de praktijk werkte!

Hoe dan ook: de gemeente had een flinke vinger in de pap. Bij het naspeuren wie de eerste bewoners waren, kreeg ik de indruk dat er alleen aan de Dolderseweg gemeentelijke medewerkers werden gehuisvest. Of, hoe vaak en met welke resultaten de gemeentelijke controle plaatsvond kan ik nergens vinden.

Aanbesteding

Het Bestekboekje telt 31 pagina's op A-5 formaat. Barstensvol vakjargon waar ik niks van snap. Wat te denken van 'porringmuurtjes', of een zin zoals deze: 'vanaf het trasma buitenmuren op te halen van miskl. hardgraauw in portl. cement specie (waar dit op de tekeningen is aangegeven van twee halve stenen met 4 c. spouw) voorzien van de nodige spouwijzers'. Elk huis kreeg ook een 'netjes afgewerkt' schuurtje.

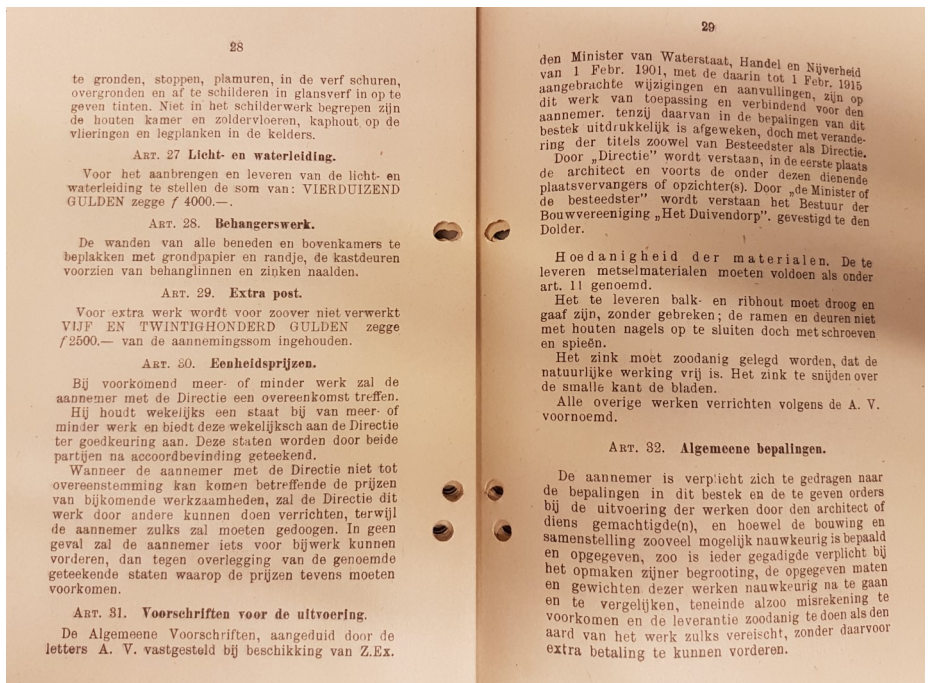
Advertentie in de Zeister Courant d.d. 06-06-1920 (foto uit www.geheugenvanzeist.nl). Wie wilde intekenen moest dus eerst het bestekboekje gaan kopen en had daarna minder dan 4 weken om alles op te stellen en in te leveren.

Aanbesteding.

De architect J. M. PAAP is voornemens namens zijn principale „Het Bestuur der Bouwver. HET DUIVENDORP” aan den Dolder gem. ZEIST, aan te besteden op **Vrijdag den 2den Juli e.k.:**

Het bouwen van 36 Woningen en 2 Winkelhuizen op een terrein aan den Dolderschen weg en nieuw geproj. zijweg a.d. Dolder, gem. Zeist.

Bestek met 3 teekeningen zijn tegen betaling van f 7.50 per stel voor aannemers verkrijgbaar aan het Bureau van den architect Heerenstraat 11 te Zeist.

Interessant vind ik de loon- en arbeidsvoorwaarden die er óók in staan. De aannemer moest werklieden uitbetalen conform de 'plaatselijke collectieve arbeidscontracten', of bij ontbreken daarvan niet lager dan: voor timmerlieden, metselaars, loodgieters en zinkwerkers f 0,90 per uur, schilders f 0,70 per uur, opperlieden f 0,80 per uur en grondwerkers en andere werklieden f 0,75; 'loopjongens zijn hiervan uitgesloten'.

Met deze ontsnappingsclausule: 'voor werklieden in vaste dienst bij de aannemer, voor hen die wegens invaliditeit of hoge leeftijd niet als volle werkkrachten kunnen worden beschouwd, en in bijzondere omstandigheden, kan de aannemer van de directie afwijking van de genoemde minima worden toegestaan'. Ook opvallend: max. 25% van de werkkrachten mocht jonger zijn dan 22 jaar, maar in buitengewone omstandigheden kon de directie daar ook weer ontheffing van geven.

Wie kreeg de opdracht?

Er waren drie inschrijvers, uit resp. Utrecht, Beverwijk en Zeist.

Twee pagina's uit het bestekboekje (A-5 formaat).

Aannemer Teunis de Bruin uit Zeist (gevestigd Steinlaan 28) bood de gunstigste prijs van f 278.000,--.

De Woningbouwvereniging vroeg B&W op 5 juli toestemming om dit bedrijf te selecteren. Graag met spoed, want de gunning moest uiterlijk 15 juli plaatshebben. B&W vroeg op 8 juli toestemming aan het Ministerie. Dat zond 10 juli weer een telegram: de kosten zijn te hoog! De architect had in januari immers de kosten begroot op f 240.000. Inderdaad, maar eind juni had hij dat naar boven moeten bijstellen naar f 280.000 vanwege gestegen materiaalprijzen. Het Ministerie ging na die uitleg akkoord. Er zal vrijwel meteen zijn begonnen met de bouw. En die verliep dus véél sneller dan vandaag de dag.

De hypotheekakte

Op 06-11-1920 tekenden de vereniging en de gemeente deze bij notaris Johannes Knoppers te Amersfoort; hij had ook de oprichtingsakte en statuten van de vereniging gepasseerd.

Eerste steen in de pui van Pleineslaan nr. 34, op 22-09-1920 gelegd door Corrie Boogaert, 9-jarig dochtertje van de voorzitter (Foto: Mieke van der Ploeg).

Dat klopt met de Woningwet, de gemeente staat met zo'n akte garant voor de bedragen die het Rijk via de gemeente aan de Woningbouwvereniging verstrekt. De hypotheek was f 316.366,10.

De kadastrumnummers worden genoemd; het betrof heidegronden, houtwallen en bouwland. Bij elkaar ging het om 2 hectare, 33 are en 80 centiare 'alsmede de daarop in aanbouw zijnde 38 woningen met aanhorige betimmeringen welke nog niet kadastraal bekend zijn'. Vermoedelijk naderde het hele project toen al de voltooiing.

De hypotheek moest in annuïteiten worden afgelost: 75 voor de bouwgrond en 55 voor de huizen.

'Bij vervreemding of bezwaring van onroerende zaken of bij het sluiten van leningen zonder goedkeuring van B&W of bij weigering van Gedeputeerde Staten van de provincie, zullen de leden van het bestuur van de vereniging tezamen aan de gemeente Zeist verbeuren een bedrag van f 3.000 waarvoor de leden van het bestuur hoofdelijk,

dus ieder voor het geheel aansprakelijk zijn (cursivering van MvdP), onverminderd het recht der gemeente om, zo daartoe termen zijn, in plaats van geldboete schadevergoeding te eisen en om de vervreemding of bezwaring niet als geldig te erkennen.'

Asjeblijft, daarmee gingen vooral de heren Oudenes en Jekel nogal een groot risico aan! Wat een lef. Alle voorwaarden uit het raadsbesluit staan ook in de hypotheekakte. Maar daar kwam nog wat bij: 'De woningen moeten verhuurd worden tegen een huurprijs welke telkens voor niet langer dan drie achtereenvolgende jaren door het bestuur wordt vastgesteld en door B&W wordt goedgekeurd en *mogen zonder toestemming van B&W voor niet langer dan drie achtereenvolgende jaren verhuurd worden* (cursivering van MvdP).

Dan hadden huurders dus slechts drie jaar zekerheid. Daarna moest je maar afwachten of je verlenging kreeg of dat de gemeente de woning opeiste voor eigen personeel.

Die bepaling kreeg nog deze aanvullende bepaling:

'Blijkt het later nodig over het volle aantal (*d.w.z. alle 36 woningen, MvdP*) te beschikken, dan geven B&W daarvan aan de vereniging kennis, die dan verplicht is de eerst vrijkomende woningen te verhuren aan ambtenaren en werklieden als hiervoor bedoeld, totdat het volle aantal bereikt is.' Gelukkig is dat nooit nodig gebleken.

Het Ministerie kon óók nog vier woningen voor Rijksambtenaren opeisen. Dat werd er voor zover ik kon nagaan slechts één, voor een rijksveldwachter op Dolderseweg 173.

Wie kwamen er als eersten wonen?

Er kwamen maar weinig werknemers van de zeepfabriek in. Wie dan wel? Het ging natuurlijk om gezinnen. In dit artikel beperk ik me tot de namen van de gezinshoofden en voor zover ik kon vinden hun beroepen, geboortejaren en – plaatsen.

Allereerst het plukje woningen aan de Dolderseweg:

Op nr. 171 *onderwijzer Jan Hendrik van Manen* (geb. 1894 in Utrecht), op nr. 173 *rijksveldwachter Johannes Martinus Rehorst* (geb. ca. 1889 in Delft), op nr. 175 *bankwerker Gerrit Nicolaas van Nieuwenhuizen* (geb. 1876 in Amersfoort), op nr. 177 de *ambtenaar ter gemeentesecretarie Johannes Vlug*, op nr. 179 *afdelingschef van de zeepfabriek Johannes van Gameren* (geb. 1887 in Nieuw-Lekkerland), op nr. 181 *boekdrukker Gerrit Lucas Johannes van der Hoff* (geb. 1890 in Rotterdam), op nr. 183 *fabrieksarbeider G. Jekel* en op nr. 185 *fabrieksopzichter Izaak Pieter de Visser* (geb. 1889 in Capelle).

Noordanus en Ziel, Pleineslaan 34, 11 april 1925. Het bordje aan de paal wijst naar hun bedrijf achter de woningen. Het opschrift is te ontcijferen als NOORDANUS & ZIEL, ELECTRICITEIT op het GEBIED, RIJWIELHERSTELPLAATS. (3)

Aan de Pleineslaan kwamen aan de even kant: op nr. 34 *monteur Dirk Jan Ziel* (geb. 1890 in Rotterdam), op nr. 36 *elektricien Pieter Noordanus* (geb. 1896 in Nunspeet), op nr. 38 ene *S.P. Hoogendijk*, op nr. 40 *fabrikant Hendrik Schouw* (geb. 1887 in Hoeven), op nr. 42 *kantoorbediende Gijsbertus van Hemert* (geb. 1899 in Utrecht), op nr. 44 *kapper Petrus Johannes de Baar* (geb. 1895 in Utrecht), op nr. 46 *koopman Josephus van der Linden* (geb. 1888 in Utrecht), op nr. 48 *wagenmaker Jan Reijer Cornelis Martinus Jonker* (geb. 1895 in Broekdijk), op nr. 50 *arbeider Geurt Jan van Kooten* (geb. 1879 in De Bilt), op nr. 52 ene *W. Lodenstein*, op nr. 54 *bankwerker Thomas Lith* (geb. 1893 in Zuijlen), op nr. 56 *werkman luchtvaart afdeling* (op Soesterberg?) *Johannes Adriaan Hopman* (geb. 1892 in Rotterdam), op nr. 58 ene *H. van Meeteren*, op

nr. 60 *arbeider Klaas Pater* (geb. 1876 in Putten), op nr. 62 *spoorwegarbeider Adriaan van Delft* (geb. 1886), op nr. 64 *Franciscus van den Broek* en op nr. 66 *arbeider Jan van de Bor* (geb. 1886 in Hoogland).

Aan de overkant kwamen op nr. 25 *arbeider Frederik Jacobus Johannes Tenpierik* (geb. 1892 in Utrecht), op nr. 27 *pakhuis knecht Hendrikus Gerardus van Denderen* (geb. 1891 in Zeist), op nr. 29 *schilder Cornelis van Nimwegen* (geb. 1892 in Amersfoort), op nr. 31 *wisselwachter Martinus van Osnabrugge* (geb. 1884 in Scherpenzeel), op nr. 33 *barbier Jan van Straten* (geb. 1893 in Woudrichem), op nr. 35 *schoenmaker David Josephus van der Wal* (geb. 1896 in Rotterdam), op nr. 37 *boekdrukker Dirk van den Broek* (geb. 1895 in Soest), op nr. 39 *broodbakker Wouter Hendrinus Hardeman* (geb. 1893 in Maartens-

dijk) en op nr. 41 *hulpbesteller Herman Johannes Antonius de Haer* (geb. 1895 in Zwolle).

Wat verderop, voorbij de vier woningen die Pleines eerder bouwde, kwamen op nr. 51 *arbeider Evert Pater* (geb. 1895 in Amersfoort), op nr. 53 *werkman Simon Robertus Werson* (geb. 1886 in Utrecht), op nr. 55 ene *A.G. van Rhijn* en op nr. 57 *werkman Abraham Muller* (geb. 1890 in Amersfoort).

Financieel reilen en zeilen

Van lang niet alle jaren zijn jaarcijfers terug te vinden, maar uit wat er wél is (correspondentie) kan ik opmaken dat het niet meezat. Van meet af aan vielen de kosten tegen. Al in november 1921 bleek er bijna f 8000 extra nodig om de woningen aan de Dolderseweg en Pleineslaan 'behoorlijk af te maken'. Het ging om beplanting van de voortuintjes,

Schoenmaker David van der Wal en Maria Schollaart, jaartal niet zeker (foto uit familiealbum van Arie van der Wal).

Huisnr. 35 bleef vanaf de oplevering in 1921 tot de aanvang van de renovatie (gereed in 2019) altijd door de familie Van der Wal bewoond! Jongste zoon Arie van der Wal en zijn vrouw zetten de schoenmakerij voort incl. een winkel. Zie de Kroniek van april 2019 voor het artikel over de schoenmakerij.

het aanbrengen van lange scheidingsen, om het 'afbehangen' van alle 38 woningen en het afschilderen van 8 woningen. Oeps....

In 1925 lukt het de vereniging niet de verschuldigde annuïteiten af te lossen. Hoe dat is opgelost kon ik niet traceren.

Voor het huurophalen kreeg penningmeester Jekel jaarlijks een vergoeding van f 75. Dat vond ik in de jaarcijfers van 1926. Voor dat bedrag moest hij elke week langs gaan bij alle 38 adressen; soms vaker als er niet meteen betaald kon worden.

Dus minstens $52 \times 38 = 1976$ keer per jaar aanbellen, innen en een kwitantie schrijven tegen een beloning van minder dan 4 cent per adres per keer. Dan thuis nog de inkomstenstaten bijwerken ook.

Het onderhoud van de woningen was al snel een hoofdpijn punt. In 1924 waarschuwt het ministerie: voor onderhoud komt jaarlijks max. f 35 per woning voor vergoeding in aanmerking, jullie voeren een veel te hoog bedrag op. De vereniging meende er f 60 voor nodig te hebben. Het lukte niet om binnen dat ministeriële bedrag te blijven.

Stormschade aan daken, een nieuwe schutting, tuinaanleg of een nieuwe deur, jaarlijks loodgieterswerk, soms nieuw behang en schilderwerk bij wisseling van bewoners etc. etc.

In 1928 vraagt de vereniging aan het Rijk een extra voorschot voor 'buitengewone onderhoudswerken' (meldt een brief van het ministerie aan de gemeente; de brief van 'Het Duivendorp' zelf waarin de hoogte van het gevraagde bedrag en de soort werken staan ontbreekt).

Het Rijk wijst de claim af. Ze verstrekte jaarlijks het maximale bedrag, 'wat al een afwijking is van de regel dat de gemeente het risico draagt'. Dus de gemeente moest hiervoor maar een voorschot verstrekken. Dat gebeurde blijkbaar. Het woord 'voorschot' doet vermoeden dat het de bedoeling was om het geld ooit uit huuropbrengsten terug te krijgen. Dát is zeker niet gelukt.

Komisch detail: in één brief typt het ministerie de naam van de woningbouwvereniging als 'Dievendorp'. Vast niet expres, maar zou het iets van hun wrevel weergeven...???

Vanaf 1932 neemt de gemeentesecretarie de administratie van de woningbouwvereniging over. Voorzitter Boogaardt was sinds 1929 weg. Wellicht werd het bestuurswerk de achtergebleven Oudenes en Jekel te zwaar? Of vertrok Jekel bij de fabriek en kon hij de penningen niet meer beheren? Of dacht de gemeente het beter zelf te kunnen doen? Door het gemis aan notulen van bestuursvergaderingen weet ik het niet.

De gemeentelijke beheerders weten het jaarlijkse tekort in het onderhoudsbudget van de vereniging gestaag in te lopen en bereiken in 1941 voor het eerste een heel klein plusje van f 35.

In 1937 en 1938 moesten de woningen (bovenop het normale onderhoud) alwéér gerestaureerd worden. Nieuwe dakpannen, nieuwe waterleiding, nieuwe zinkputten, triplex tegen de dakkanten van de slaapkamers en het maken van plafonds in de benedenvertrekken, nieuwe tuin- en keukendeuren, schilderen van de buitenboel. B&W voert bij het ministerie aan dat dit het gevolg is 'van de bouw dezer groep in crisistijd'.

Nou dacht ik toch altijd dat de crisistijd begon in 1929? Dus niet toen Het Duivendorp gebouwd werd. Of bedoelden ze dat de bouwmaterialen zo kort na de 1^e Wereldoorlog slecht waren? Hoe dan ook, het rijk verstrekt de gevraagde f 17.725,68.

De wekelijkse huren werden jaar in jaar uit niet verhoogd. Sterker nog: ze werden verlaagd (ik kon niet ontdekken per wanneer). In de crisisjaren was er een speciaal fonds om huren van sociale huurwoningen te verlagen. Zou het daardoor komen?

Het tijdvak okt. 1937/okt. 1938 is het eerste waarover ik een volledig exploitatieverslag aantrof. Aan de Dolderseweg is de huur dan f 6,25. Aan de Pleineslaan bedraagt de huur voor 16 woningen f 4,80 en voor 12 woningen f 4,50. Voor één winkel is het f 7,75 en voor de andere (bakkerij met winkel) f 10,25. Die bedragen blijven de jaren daarna ongewijzigd.

Het jaarlijkse verlies op de exploita-

tie blijft vrij constant, meestal ruim f 7.000 per jaar. Minder dan waarvan het raadsbesluit in 1920 uitging.

Penningmeester Jekel en de verbrande huuropbrengst

Ergens in 1929 had de penningmeester vreselijke pech. Dat blijkt uit een brief van B&W aan de directeur-generaal van de Volksgezondheid te Den Haag d.d. 19-04-1930, met uitleg over de post 'schade door brand' die blijkbaar in de jaarcijfers over 1929 staat en waarover opheldering zal zijn gevraagd.

'Het bestuurslid dat belast is met het ophalen der huren, is tevens stoker op de zeepfabriek "De Duif". Nadat de weekhuren waren opgehaald heeft hij zijn jas, met daarin het geld, opgehangen in het ketelhuis waar de jas in brand is geraakt, waardoor 12 bankbiljetten van f 10 en 3 van f 2,50 zijn verbrand. Na opzending van de resten naar de Nederlandse Bank zijn 4 biljetten van f 10 vergoed. Het verlies ad f 88 (kosten van terugontvangst

van nieuwe bankbiljetten inbegrepen) is voor rekening van de vereniging genomen, omdat het ongeval een gevolg is geweest van een noodlottige samenloop van omstandigheden en de huurophaler reeds schade had geleden door het verbranden van zijn jas. Wij geven U in verband met het vorenstaande beleefd in overweging bij het vaststellen der bijdrage met dit verlies van f 88 rekening te houden.' Ondertekend door burgemeester Van Tuyll van Serooskerken en de (gemeente-)secretaris. Ik vrees dat de gemeente dit voor eigen rekening heeft moeten nemen, het ministerie was niet zo scheutig...

Kostgangers

In het raadsbesluit uit 1920 stond klip en klaar dat onderhuur, kostgangers en pensioengasten verboden waren. In een contract dat de gemeente op 30-11-1921 met de vereniging sloot werd echter nader bepaald: 'in de woningen mogen geen kostgangers worden opgenomen, noch mag daarin pensioen worden gehouden, zonder toestemming van burgemeester en wethouders'.

Pleintje na de herinrichting, ca. 1970; de wybertjesvorm en alle bomen verdwenen, zodat een rechte weg ontstond (foto uit de ansichtenverzameling van wijlen Harm Sok).

Kijk aan, het absolute verbod op kostgangers verviel dus al gauw. De onderstrepingen werden door iemand met de hand gemaakt op de kopie in het archief.

Op een groot A-3 vel verantwoordde penningmeester Jekel over het volledige boekjaar 1929/1930 de door hem opgehaalde huren, per adres. In de kantlijn staan her en der opmerkingen over kostgangers op een adres.

Bijvoorbeeld: op een bepaald huisnummer 1 kostganger erbij = f 0,60 extra. Of bij 1 huurder 2 kostgangers erbij = f 1,00 extra; blijkbaar was er een soort kwantumkorting, want bij een andere huurder ging het van 1 naar 2 kostgangers = f 0,40 extra.

Zo staan er bij ongeveer een kwart van de woningen dit soort plusjes of juist weer minnetjes als er een kostganger vertrekt.

Poging tot koop door huurders

In 1935 willen de bewoners van het dubbele blokje huizen aan de Dolderseweg 179 en 181, te weten de heren D.W. Boskaljon en A.W.M. Rehorst, deze graag kopen. Dat blijkt uit een niet ondertekende handgeschreven notitie voor B&W; een ambtenaar zal die hebben opgesteld. Het verzoek lag bij B&W omdat de zaken van 'Het Duivendorp' toen immers door de gemeente werden behartigd. De heren bieden samen f 5.000 voor het blokje.

De ambtenaar vindt dit bedrag te laag en onderbouwt dat met deze berekening:

Huuropbrengst van deze woningen is per jaar $52 \times f 13 = f 676$.

Gekapitaliseerd naar ca. 6% is dit ca. f 10.000

*Dolderseweg 177 anno 2014. Deze woningen hadden een huur van f 6,25 per week. Dus beduidend hoger dan de f 4.50 aan de Pleineslaan, voor exact dezelfde woningen. Hun ligging werd wellicht meer "op stand" geacht?
(Foto: Mieke van der Ploeg)*

De bouwkosten waren (geïndexeerd naar 'de tegenwoordige tijd') f 3465 per woning, de grondkosten f 1.000 dus $f 4.065 \times 2 = f 8.130$ voor 2 woningen.

Bovenaan de notitie is met de hand aangetekend: 'niet doen'.

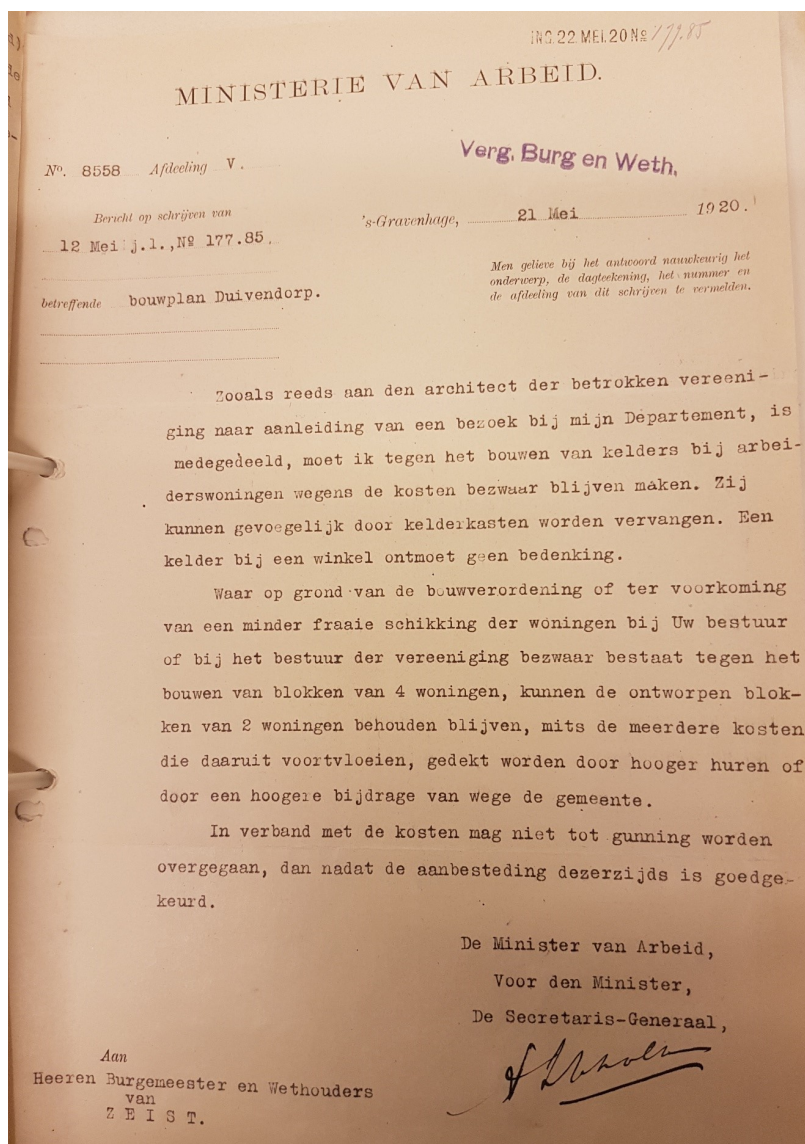
Misschien maar goed dat het niet doorging. Drie jaar later overleed nl. de bieder Albertus Wilhelmus Martinus Rehorst, 55 jaar oud. Op zijn overlijdensakte staat 'zonder beroep'. Bijzonder....hoe had hij de koop dan willen financieren? Misschien had hij geen beroep meer wegens langdurige ziekte? Hij woonde hier pas sinds 1934, enkele jaren later kwamen zijn zus en zwager bij hem en zijn vrouw inwonen. Misschien om kosten te delen? Hij kwam uit Nieuwenhoorn waar hij in 1920 badmeester was. Eerdere jaren staat hij in aktes vermeld als magazijnknecht. Hij was een broer van rijksveldwachter Rehorst op nr. 173. Zijn buurman, de bieder Daniël Willem Boskaljon, was brievenbesteller en woonde sinds 1931 op nr. 181.

Hoe het afliep

De woningen bleven gewoon jaar na jaar verhuurd en bewoond. Het dreigement van huuropzegging na drie jaar, als de gemeente een huis voor eigen personeel wilde hebben, is nooit uitgevoerd. Meerdere families hebben zelfs drie generaties lang deze woningen bewoond, zoals Van Amerongen (nu nog steeds!), Daalmeijer, Loomans/vanden Hoogen en Van der Wal.

De woningbouwvereniging die alles tot stand bracht ging echter als een nachtkaaarsje uit. Geen lintje voor Oudenes, geen slotfeestje, geen melding van de opheffing in de krant, helemaal niks.

Na de oorlog zal iemand hebben bedacht: "Hé, die vereniging had zich volgens haar eigen statuten moeten ontbinden zodra de toelating overeenkomstig de Woningwet werd ingetrokken!" Dat gebeurde immers al op 15-05-1941 door het ministerie, tijdens de bezetting.

Bezwaren van het ministerie tegen de kelders

Of Oudenes zelf de gemeente er op attent maakte of dat een wakkere ambtenaar het ontdekte weet ik niet. Tijdens de oorlog had iedereen andere zaken aan zijn hoofd.

Er vindt in 1946 overleg plaats tussen de gemeente en 'de enig overgebleven bestuurder' Oudenes. Die tekent er voor dat hij geen bezwaar heeft tegen het overdragen van zijn aandelen en van de verenigingsbezittingen aan de gemeente. Formeel moest dit natuurlijk. Ook de fabrieksdirectie (dan Unilever in Vlaardingen, de

zeepfabricage was al jaren weg uit Den Dolder) gaat akkoord, na wat juridische haarkloverij over en weer.

Dan vindt op 09-05-1946 met stille trom de overdracht van alle eigendommen van Duivendorp aan de gemeente plaats.

Tot slot, op 04-12-1946, sturen B&W aan G.J. Oudenes, ter definitieve afronding, nog vier exemplaren van de balans en de winst- en verliesrekening met bijbehorende toelichting over het tijdvak 1945/1946.

Bronnen

(1) Foto afkomstig van website H. Maazen's Webplace, gevonden in het hoofdstuk "stambomen" in de stamboom Boogaerdt.

(2) Foto gevonden via de website www.graftombe.nl.

(3) Foto gekregen van Redmer Weijer, de architect van ZECC architecten die voor de renovatie alle tekeningen maakte; hij meent de foto van Woongoed te hebben gekregen, maar daar kon men hem niet vinden.

Een oorkonde

Opmaat voor geschiedschrijving

Herman Docter

Vorig jaar vond mevrouw Van Loo-Janssen op de zolder van de pastorie in Didam een oorkonde. Gegeven aan haar vader op 3 juni 1937 tijdens werkkamp 52 in de Ernst Sillem Hoeve. De interesse voor de meest noordelijke punt van de gemeente Zeist was gewekt.

Prins Hendriksoord en Ewijkshoeve

Een opmerking vooraf. In dit artikel zult u verschillende schrijfwijzen tegenkomen van de drie beschreven gebouwen en van de organisatie die eigenaar is van de Ernst Sillem Hoeve. In de loop der tijd veranderde de spelling.

Situatie eind 19^e eeuw

In Eigen Haard nr. 33 van 1891 worden Prins Hendriksoord en de Ewijkshoeve bij de Vuursche als volgt beschreven:

"In de 17^e en de 18^e eeuw stichtten onze vaderlandsche kooplieden en

regenten, door den handel rijk geworden of althans tot welvaart gekomen, deels ook wel terende op de door het voorgeslacht vergaderde schatten, de deftige landhuizen met hun kostbare plantsoenen, afgebeeld in tal van prachtwerken en, behalve door gediensstige huispoëten, door mannen en vrouwen van rang en verdienste, ook wel door hun eigenaars zelve beschreven en bezongen.

Vooraf aan de plantsoenen werd veel ten koste gelegd en aan 't inwendige der huizen de meeste zorg besteed. De tuinarchitekten waren in den regel mannen van naam; vermaarde

Dhr. Janssen met zijn dochtertje, thans Mw. Van Loo - Janssen

schilders en beeldhouwers achtten 't niet beneden zich, hun talent aan 't versieren van kamers en gangen, kabinetten en inrijhekken te besteden, beelden en vazen voor de tuinen te ontwerpen. Van buiten waren de huizen in den regel eenvoudig, al ontbrak het aan trotsche "landpaleizen" niet. Het landhuis scheen uit de stad te zijn ontsnapt, gelijk zijn eigenaar, die ook buiten zijn steek en zijn deftige pruik niet aflegde.

De laatste jaren der vorige en de eerste dezer eeuw waren voor menige lustplaats noodlottig. Van hoe vele geldt het in die dagen: verlaten, verwaarloosd, verkocht, gesloopt!

Na het herstel onzer onafhankelijkheid, bij 't herleven van handel, scheepvaart en nijverheid, kwam er weer een betere tijd. De lust was weer ontwaakt en 't vermogen herwonnen, om buitenplaatsen te bezitten. Van de ouden werden er in nieuwen luister hersteld, maar ook nieuwe plaatsen in niet geringen getale aangelegd.

Prins Hendriks-Oord ligt aan den straatweg van Soestdijk naar de Bilt, op den hoek van den grintweg, die Maartensdijk met dien straatweg verbindt en gesneden wordt door den grintweg van de Vuursche naar denzelfden straatweg. 't Is een betrekkelijk nieuwe buitenplaats, voor eenige jaren door den Amsterdamschen bankier Adolph Boissevain aangelegd. Geheel nieuw is zij in zoover niet, als er reeds veel vroeger een huis met eenig Bosch werd gevonden, aan Z.K.H. Prins Hendrik behoorende en door een rentmeester bewoond. 't Is een fraaie, smaakvol aangelegde, uitstekend onderhouden lustplaats.

Wat terstond in het oog moet vallen, is de bijzondere frischheid en fraaiheid van het gazon, te meer opmerkelijk, omdat des zomers de grasvelden in deze hooge, zandige streken spoedig dor worden.

Eigenaardig is deze plaats vooral om haar besproeiingsstelsel. 't Is ons heden vooral te doen, om de besproeiingswerken te leren kennen, waartoe ons welwillend de gelegenheid is gegeven, onder de zeer gewaardeerde leiding van den heer ingenieur H.L. Geveke te Hilversum, die hen heeft ontworpen en uitgevoerd.

Ons eerste bezoek geldt dan ook het machinegebouw en den daarbij geplaatsten watertoren. Wij zien dan tevens twee andere, echte

Prins Hendriksoord in 1891 met de naamgeving van toen; een volle straal, dankzij het ingenieuze besproeiingsstelsel

moderne eigenaardigheden dezer plaats, namelijk dat huis en machinekamer electrisch worden verlicht, en dat het heerenhuis niet enkel telefonisch verbonden is met machinekamer en stal, niet alleen met de verder afgelegen woningen van machinist, tuinbaas, boschbaas en jager, maar zelfs met het kantoor in Amsterdam, door den geheimzinnigen draad, die uren ver door de bosschen, over weiden en akkers en heidevelden, over wegen en vaarten en poelen gespannen, in een oogenblik het gesproken woord uit Eemland naar de hoofdstad overbrengt.

Dat is een der wonderen van den nieuwen tijd, waarvan onze oude Amsterdamsche kooplieden, met al hun ondernemingsgeest en al hun weelde, niet konden droomen!

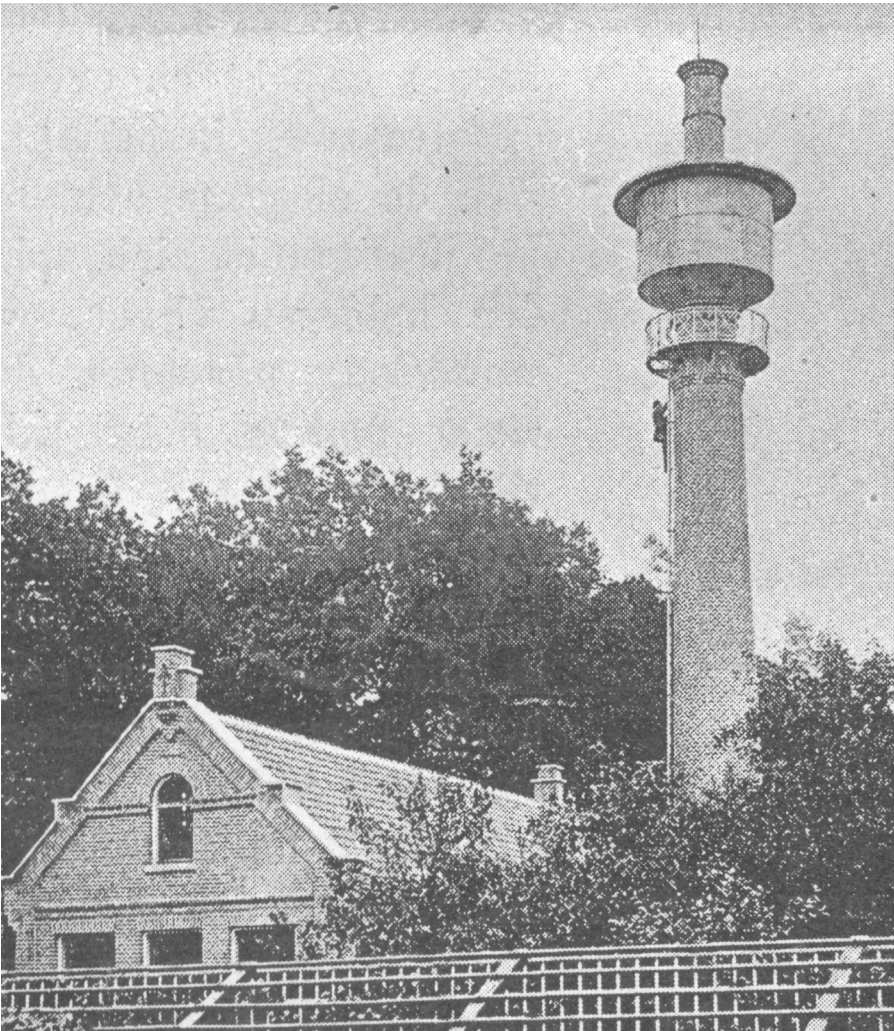
Het front van het heerenhuis is gekeerd naar den straatweg, met gezicht op de groote, aan drie zijden van geboomte omzoomde weide, waaraan het huis en het Bosch van Ewijkshoeve ligt. Iets verder, tegenover den ingang dier plaats ligt de stal en daarnevens het terrein, dat voor moestuin,

boomgaard en broeierij is bestemd.

Daar vinden wij ook het machinegebouw, met den hoogen schoorsteen, die tevens tot watertoren is ingericht. Rondom den top, ter hoogte van 25 M., is een ijzeren reservoir aangebracht, waarheen water wordt opgepompt, om van daar door pijpen en buizen naar de bestemde plaatsen in het park te worden geleid.

Met groote kunst is het gezicht uit het park op dezen toren, die, hoewel niet leelijk van vorm, toch niet tot de schoonheid van het geheel zou bijdragen, zóó door het houtgewas gemaskeerd, dat hij slechts één enkele maal te zien is tusschen de toppen der boomen.

Uit een drietal putten, 50 M. diep, haalt de machine het water, dat tevens van het mede opgewelde zand wordt gezuiverd. Behalve naar het plantsoen, wordt het benodigde water door een afzonderlijke machine ook naar het huis en den stal gebracht, terwijl alles zoo is ingericht, dat mogelijke ongelukken zijn voorkomen.

Machinegebouw met watertoren

In de machinekamer, waar alles er even net en sierlijk uitziet, staat ook een dynamo voor de elektrische verlichting en in een aangrenzend lokaal vindt men de accumulatoren.

Het park is met veel tact aangelegd door den heer L.J. Ritter, tuin-architect te Haarlem.

Het terrein was grootendeels vlak en open. Bij den aanleg moest rekening gehouden worden met, en kon partij getrokken worden van de oude boomen en lanen, die reeds op het goed aanwezig waren.

Was dit eensdeels eenig bezwaar, omdat de architect daardoor in de keus zijner lijnen niet volkomen vrij was, grootendeels was 't een voordeel, omdat nu het onbehagelijke, dat in de eerste jaren aan een geheel nieuwe plaats noodzakelijk eigen is,

kon vermeden worden. Hoog en zwaar hout is een sieraad, waarvan het gemis bezwaarlijk door iets ander kan worden vergoed.

Ook het heldere water is een onmisbaar sieraad voor een buitenplaats. Aan waterpartijen ontbreekt het hier dan ook niet. Maar dat het niet – zooals op gronden als deze wel eens 't geval wil zijn – in de zoomer waterlooze vijvers of stilstaande modderpoelen worden, daarvoor zorgt de machine.

Helder, frisch en overvloedig is het water, dat zich in smaakvolle bochten door den aanleg slingert. 't Blijft kunstmatig, maar heeft men nu eenmaal geen heuvels, als op de Veluwe, stroomen er geen beken, klateren er geen watervallen, springen er geen fonteinen door de natuur zelve, dan moet de kunst te hulp worden geroepen en niet over-

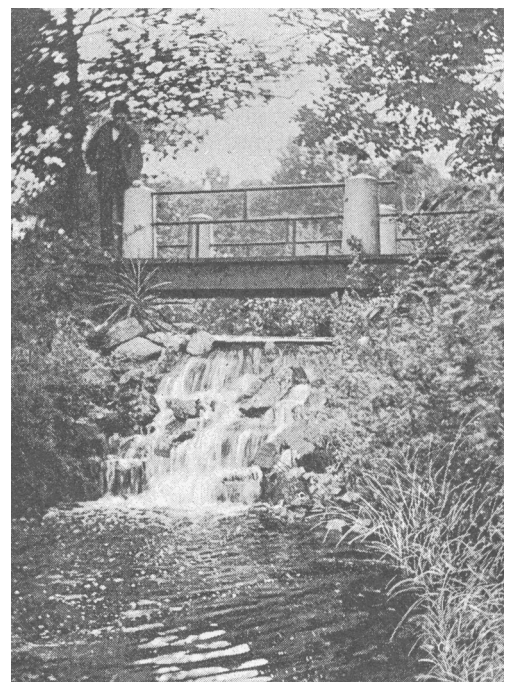
al is 't gelukt haar te verbergen, zooals hier.

Verrassend is de fontein, die hoog uit den vijver opspringt, verrassend de waterval, die onder een der bruggen neerstroomt.

En brande de zon aan den heemel, worde alles door haar verzengende gloed verschroeid, de watertoren weldoende in 't verborgene, zendt zijn verkwikkend vocht, dat door verschillende toestellen als fijne stofregen of in milde druppelen of in krachtige stralen over gras- en heesterparken, zelfs over de boomen, wordt uitgestort.

In dit jaar behoefde tot dusver de machine slechts een paar dagen in de week dienst te doen. Daar is hemelwater genoeg gevallen! Maar toch, hoeveel frisscher en fleuriger staat alles in het gedeelte der plaats, waar zij haar invloed oefent, dan in een ander, wat meer afgelegen gedeelte, waar tot dusver de buizen nog niet zijn gelegd!

De kunstig aangelegde waterval

Het huis, door den architect Muijskens verbouwd, is met groote pracht en fijnen smaak gemeubeld en versierd. In de stallen, die bestemd zijn om door anderen te worden vervangen, staan een tiental koets- en rijpaarden en een groot aantal rijtuigen van verschillende aard, waaronder velen uit Amerika, voor ons ongewoon van vorm, om het lichte en toch sterke smeedwerk merkwaardig.

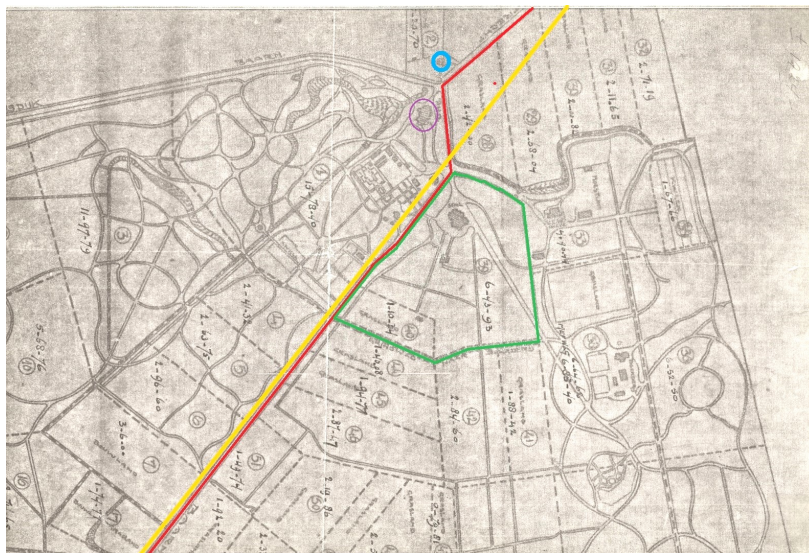
Na ons bezoek aan de buitenplaats wandelen wij er geruimen tijd in rond, om dan, wel voldaan over hetgeen wij gezien hebben, van dit hedendaagsch buitenverblijf te scheiden."

Beide buitenplaatsen in de verkoop

In 1924 gaan de buitenplaatsen Prins Hendriksoord en Ewijkshoeve onder de hamer. Uit het fraaie veilingboek van de openbare verkoping de beschrijving:

"De fraaie buitenplaatsen 'Prins Hendriks-Oord' en 'Ewijkshoeve' Bijzonder gunstig en aangenaam gelegen onder Lage Vuursche, in de gemeenten Zeist en De Bilt, aan beide zijden van den straatweg Soestdijk-de Bilt, ter totale oppervlakte van 255.93.80 H.A.

Op ongeveer 5 K.M. afstand van Soestdijk, ter plaatse, waar de weiden van Eemland overgaan in de bosschen en zandgronden van de omgeving van Zeist, het Oude Overkwartier van het Sticht, strekken zich ter weerszijden van den straatweg Soestdijk-de Bilt over een afstand van ongeveer 2 K.M. de beide landgoederen Prins Hendriks-Oord en Ewijkshoeve uit, het eerste met groot, in nieuwen stijl gebouwd, heerenhuis en liefelijke omgeving, in de onmiddellijke nabijheid der splitsing van den weg naar

Kaart met Prins Hendriksoord in paars omcirkeld. In blauw Herberg Den Dolder. In rood de oude weg naar Soest; in geel de huidige provinciale weg. Met groen omrand het perceel van de Ernst Sillem Hoeve, groot 7,5 ha grote gebied. Links daarvan het tientallen hectares grote landgoed van de Ewijkshoeve

Maartensdijk, het andere begin 19^e eeuwsch gebouwd landhuis met statige oprijlaan, even verder gelegen, beide met riant uitzicht op de voorgelegen weilanden, welker bestemming volgens den wil der eigenaren en belendende eigenaren het in steeds in denzelfden staat te blijven verkeerden, teneinde het ongerepte uitzicht aan de bewoners der buitengoederen bij voortdoring te verzekeren.

Door hunne ligging, aanleg en

onderhoud kunnen de beide buitengoederen, inzonderheid Prins Hendriks-Oord tot de schoonste en liefelijkste, niet slechts der omgeving, maar zelfs der provincie Utrecht, gerekend worden.

Prins Hendriksoord, oorspronkelijke woning van de Intendant van Z.K.H. Prins Hendrik, met omgeving, als onderdeel van Ewijkshoeve, en dit zelve, van ouder datum, gesticht door Johan Hendrick van Ewijk, Heer van Oostbroek en de Bilt

De Ewijkshoeve, veel statiger dan de naam doet vermoeden

(1696-1782), opnieuw opgebouwd in 1827 door den Heer Gildemeester en sedert geruimen tijd in diens familie verbleven, doch vervolgens mede in eigendom aan Z.K.H. Prins Hendrik overgegaan, met omgelegen terreinen, kwamen als groot complex in 1882 na het overlijden van den Prins aan de Baarnsche Bouwterrein Maatschappij, welke haar optreden veel tot uitbreiding van Baarn heeft bijgedragen."

Ernst Sillem Hoeve

Na de verkoop blijven de intekenaars die op de opcenten rekenden, zitten met kavel 39.

Uit het veilingboek:

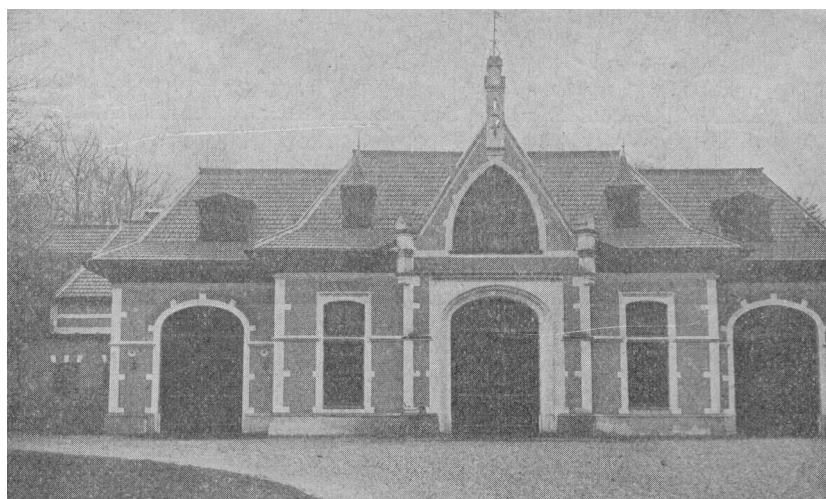
"Aan de overzijde van den Straatweg verrees een stalgebouw met bijbehorende koetsierswoning, welks paardenstal, tengevolge van het wijken der paarden voor automobielen, helaas in onbruik geraakt, als eene modelinrichting is te beschouwen

PERCEEL 39

'Het ruime en zeer solide gebouwde, naar de eischen des tijds ingerichte, STALGEBOUW, ANNEX KOETSIERS-OF CHAUFFEURSWONING, zeer geschikt voor garage of andere doeleinden, met fraai aangelegden tuin, staande en gelegen aan den Straatweg Soestdijk-de Bilt, tegenover perceel 1, ter grootte van ongeveer 6.43.00 H.A.

Op het terrein bevindt zich nog een Timmermanswerkplaats met magazijn.

Het Stalgebouw bevat: beneden: afdeling waarin 1 box en stalling voor 3 paarden, 1 afdeling waarin 6 boxen en stalling voor 6 paarden, 3 afdelingen voor stalling van rijtuig en auto's, tuigenkamer, kledkamer, badkamer en W.C.;

boven: slaapkamer, 8 kleine slaapkamers, grooten zolder en hooi- en stroozolder.

De koetsiers- of chauffeurswoning bevat: 3 kamers, keuken en zolder.

De chauffeurswoning is verhuurd tot 31 October 1924, de loopende huurpenningen komen geheel ten voordeele van de verkoopers."

Op 3 mei 1926 koopt het Nederlandsch Jongelings Verbond (nu YMCA Nederland geheten) het perceel plus het naast gelegen weiland.

YMCA

Tot ver in de negentiende eeuw was je toekomst meestal duidelijk. Als meisje hielp je hangend aan de rokken van je moeder mee. Spelenderwijs leerde je het huishouden. Je broertje liep van jongs af aan mee met vader. Later, als tiener, trok hij langs leden van hetzelfde gilde in andere plaatsen voor de kneepjes van het vak.

Na deze stage kon hij als volleerde meester het bedrijfje van zijn vader voortzetten. Slechts een klein deel van de jonge bevolking ging naar school. Een nog kleinere groep studeerde.

Het koetshuis annex paardenstal vóór de veiling in 1924

De trek van jongeren naar de stad

De Schot James Watt veranderde dat patroon. Hij verbeterde een atmosferische machine zo dat een betrouwbare stoommachine ontstond. In de eerste helft van de negentiende eeuw verrezen dampende fabrieken. Ongeschoolde jonge mannen trokken van het overbevolkte platteland naar de stad. Daar was werk. Anderhalve eeuw later noemen we zulke mensen economische vluchtelingen. Velen waren minderjarige asielzoekers (in eigen land). Zij werkten zes lange dagen en sliepen op zolders van grote grachtenpanden.

In 1844 sticht de 23-jarige winkelbediende George Williams in Londen de YMCA. Hij organiseert op de zolder van een manufactuurzaak bijeenkomsten. Na de elfurige werkdag worden Bijbelgedeelten gelezen. Daarover raken deelnemers aan de praat. Ze vragen zich af wat ze in hun eigen leven kunnen verbeteren en hoe ze anderen van dienst kunnen zijn.

Spoorlijnen

Door de opkomst van de spoorwegen in Europa worden de initiatieven ook in Amsterdam bekend. In Duitsland gaan jonge arbeiders met de wandelstaf in de hand en een klein bundeltje kleren op stap. Vaak komen ze verkeerd terecht. De 27-jarige letterzetter Jean Baptiste van de Puttelaar droomt van de opvang van deze jonge mensen. Daartoe huurt men een lokaal in hartje Amsterdam en sticht in 1852 de Christelijke Jongelings Vereeniging Onder den Handwerkstand. De vereniging is iedere avond open. Na zijn werkdag van 's morgens vijf tot 's avonds zes is Van de Puttelaar vijftig jaar lang iedere avond in de vereniging te vinden.

Op diverse plaatsen in Nederland zijn vergelijkbare initiatieven. In 1853 wordt YMCA Nederland opgericht.

Opkomst van kamperen

Begin twintigste eeuw klinken in de internationale contacten enthousiaste berichten over een nieuw fenomeen: kamperen. Tijdens weekenden heeft men al eerder gemerkt dat de betekenis van samenkomsten groeit als er een overnachtingsmogelijkheid is. De gesprekken in de avond zijn zeer waardevol.

In 1920 durft men het aan. Een commissie krijgt groen licht voor een experiment. Baron Mackay stelt in Hoenderloo een deel van zijn landgoed ter beschikking. Een kampstaf met in haar midden een arts staat gereed om bleke stadsneuzen te ontvangen.

Het koetshuis in 1926, in slechts twee maanden omgetoverd tot geschikt verbondsgebouw. En.... op eigen kracht!

KNAPENKAMP
VAN HET
Nederlandsch Jongelingsverbond
TE HOENDERLOO
van 19 Juli—16 Augustus.

Het kamp wordt gehouden onder leiding van de heeren J. HOOGWERF, W. F. G. DANKBAAR, Ds. B. C. KOOLHAAS, C. TABAK, H. A. DE BOER Azn.
Kampdokter: de heer W. F. GNIRREP.

Deelname is opengesteld voor jongens van 12—16 jaar.
Om toegelaten te worden wende men zich met verzoek om een aanvraag-formulier tot de

**Kampcommissie voor het Knapenkamp
van het Ned. Jongel. Verbond,
Koninginneweg 227, Amsterdam,**

die alle inlichtingen verstrekt.
Zie verder het desbetreffende artikel in dit blad.

*Oproep voor
deelname aan
een kamp van
het Nederlands
Jongelings-
verbond*

De vormende waarde van de kampweken blijkt groot. Omdat de meeste clubleiders weinig scholing hebben, ontstaat behoefte aan meerdaagse trainingen.

's Zomers is er meer werk. De wintermaanden bieden tijd voor vorming. Maar dan is het in Nederland te koud voor kamperen. Men zoekt en vindt onderdak voor de eerste kader-weekenden. Op wisselende locaties worden conferenties gehouden. De behoefte aan een eigen onderdak groeit.

De Ernst Sillem Hoeve

Onder Lage Vuursche vindt bestuurder A. Sillem het onverkooptbare koetshuis van het landgoed Prins Hendriks-Oord. Architect Ingwersen bekijkt de mogelijkheden:

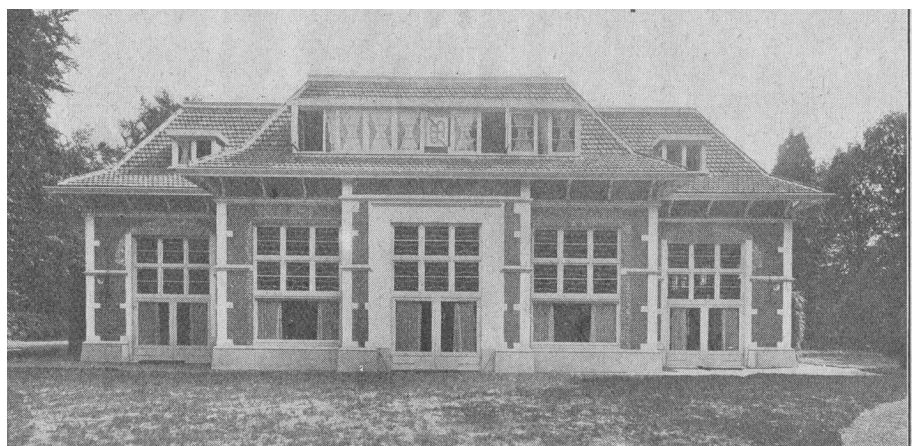
"Het is een vorstelijke stal, waar de dieren beter gehuisvest waren dan menig mens."

Of van deze stal een huis voor de YMCA te maken is? *"Het is in zijn ziel een stal, maar die ziel zal eruit, 't koste wat 't wil, en 't zal een modern jongemannenhuis worden."*

Op 3 juli 1926 opent de Ernst Sillem Hoeve haar deuren.

De werkkampen

Tijdens de crisisjaren vinden in Nederland werkkampen plaats, ook in de Ernst Sillem Hoeve. Heel Holland snakt naar werk, is de leus. Na vele maanden waarin de vaardigheden niet kunnen worden getoond, krijgen jonge mensen weer de gelegenheid zich verdienstelijk te maken.

NEDERL. JONGELINGS-VERBOND

PROGRAMMA
VOOR DE OPENING DER
„ERNST-SILLEM-HOEVE“
OP ZATERDAG 3 JULI 1926.

3½ uur. OPENING DER VERGADERING door den
Bondsvoorzitter Ds. P. VEEN van Utrecht.
INWIJDINGSREDE van den Bondsvoorzitter.
INSTALLATIE VAN DEN DIRECTEUR,
Ir. H. J. RIJKS.
OVERDRACHT DER HOEVE aan de Ver-
eeniging de „Ernst-Sillem-Hoeve“.
AANVAARDING DER HOEVE door de
presidente der Vereeniging de „Ernst-Sillem-
Hoeve“ Mevr. A. SILLEM—GAYMANS.
MUZIEK.
4½-5½. THEE; BEZICHTIGING VAN HUIS EN
PARK.

N.B. Den genoodigden wordt verzocht terstond na aankomst
zich naar de Conferentiezaal te begeven.

Programma voor officiële, feestelijke opening van het nieuwe onderkomen

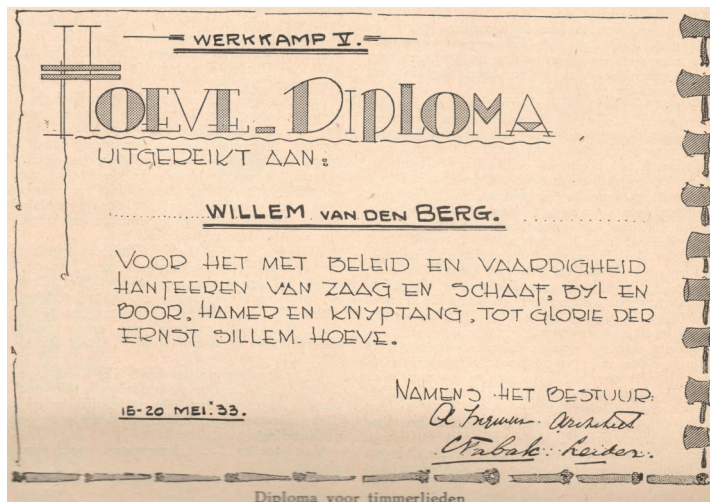
In 1936 schildert Bondssecretaris J. Sparreboom de sfeer:

“40ste Werkkamp

De avond van Utrecht

De avondschemering valt en we wachten de komst af van de autobus uit Utrecht. Utrecht komt – dus zal het weer een bijzondere avond worden! ‘Utrecht’, dat wil in dit verband zeggen: de heer H.H. Janssen, met zijn corps UCJM-vers [leden van YMCA Utrecht, hd]

Voorbeeld van een zgn. Hoeve-Diploma, in mei 1933 uitgereikt aan een van de deelnemers aan een werkkamp

met hun dames; het gezelschap dat in ieder werkkamp een avond op onnavolgbare wijze verzorgt met voordracht, lied en spel, nu reeds voor den dertigsten keer.

Daar komt dan, in den vallende avond, uit Utrecht aanzetten de groote touringcar, een blij gezelschap naar de Hoeve voerend, van welgeteld 37 personen! Blijde gestemd, omdat het iets doen mag voor anderen, hier in het werkkamp van het Verbond.

De avond kan beginnen. Zoals steeds met een welkomstwoord van architect Ingwersen. Daarna had de heer Janssen de leiding, die een tot in de puntjes verzorgd programma liet afwerken, waaraan voorafging een geestig “inleidend” woord, op rijm voorgedragen door een der Utrechtse vrienden.

Een programma vol humor! Het was prachtig. Zoo kan alleen de heer Janssen het!

Wat eraan vastzit, om met een goed en aantrekkelijk programma voor den dag te komen, beseft ieder, die wel eens met dit bijltje gehakt heeft. Maar om dat dertig keer achter elkaar te doen, dat is een eigenschap waarvan alleen de heer

Janssen en zijn menschen het geheim kennen.

Wat is er intens genoten door de 48 deelnemers van dit 40ste werkkamp, en niet minder ook door de overige gasten. Het was een kostelijke avond, met een programma, origineel van het begin tot het einde! Wat liep alles mooi en voortreffelijk! Het was af!

Er tusschen door toespraken: van Ds. Veen, lid der werkkampdirectie, die de historie der werkkampen belichtte en gewaagde van de “zeer bijzondere” samenwerking tusschen de leden der werkkampdirectie; van den heer Amesz, die namens het Bondsbestuur woorden van innigen dank sprak tot de werkkampdirectie.

Ook hoorden we woorden van hartelijken dank en waardering voor het werk van het Dames-comité, bestaande uit Mevrouw Veen en Freule Hooft Graafland en voor de Dames van de Hoeve.

Ten slotte trad Oom Nol (Ingwersen, hd) nog eens voor het voetlicht, om woorden van diepgevoelde erkentelijkheid te spreken jegens de Utrechtse vrienden, voor alles wat zij deden, en om de werkkampdirectie te danken voor ontvangen geschenken. Want deze menschen – we leven in een wonderlijke wereld! – brengen nog geschenken mee ook! Utrecht dat onze dank grootelijks verdient, dat zich groote opofferingen van tijd en geld getroost, offreert nog geschenken bovendien! We werden er klein onder.

Mijnheer Janssen, Utrechtsche vrienden en vriendinnen, gij doet met Uw ontspanningsavonden in onze werkkampen op de Hoeve een goed en prachtig werk. Het is het NJV op z'n best! Hoe zullen we het U ooit kunnen vergelden?

Utrechtse vrienden, vergun het ons U het nog eens te zeggen: Uw komst op de Hoeve is een feest, telkens weer. Want waar de heer Janssen en zijn medewerkers schare komen, daar is het feest in den besten zin van het woord!”

Werk aan de Hoeve!

Na de verbouwing van het koetshuis volgde er een reeks van aanbouw en uitbreiding. Dat dit in de crisisjaren vooral het werk is geweest van de jongeren tijdens de

werkkampen mag een grote prestatie worden genoemd. Het bewijs van het eigen werk spreekt voor zich uit de volgende foto's. Het toenmalige bestuur was vervuld van trots over wat in eigen kring tot stand is gebracht.

Het verhaal van de Hoeve is nog niet af

In de jaren nadien, vooral in de 2^e wereldoorlog, is de Ernst Sillem Hoeve fors uitgebreid en geëvolueerd tot een groot centrum voor eigen gebruik en door derden.

Daarover gaat een volgende bijdrage die in jaargang 2020 van de Kroniek zal worden gepubliceerd.

Werkzaamheden aanbouw serre Ernst Sillem Hoeve in de crisisjaren

De serre opgeleverd door eigen inspanning; deelnemers werk-kampen op de foto met het bestuur

Bronnen

Eigen Haard, Geïllustreerd Volkstijdschrift (1891) 516 - 519

De Jongeman, orgaan van het Nederlandsch Jongelings Verbond, jaargang 80 (1936) 159

Inclusief, kaderblad Christelijk Jongeren Verbond, special 50 jaar ESH (1976) 5

'150 jaar YMCA', 3Hoekreeks deel 24, YMCA Nederland (2003) 2 - 4

Spoor en post in Den Dolder

In de trein en op het station

Gerald Laheij

We zijn in 2017 in Den Dolder komen wonen en vorig jaar lid van de vereniging geworden. Nu heb ik als filatelist en verzamelaar van poststukken van Valkenburg en de spoorlijn Maas-tricht-Aken, met interesse de in 2006 en 2007 gepubliceerde bijdragen van Harm Sok gelezen over de hulppostkantoren van Den Dolder. Een aanvulling daarop is dat ook het station en de spoorlijn Utrecht-Zwolle-Kampen hun postale functie hebben gehad. Zo kende Den Dolder ook het zgn. 'werkend vervoer'. Dit waren treinen waaraan de post kon worden meegegeven. Ook heeft het bagagebureau van het station zijn (gedeeltelijke) functie als postkantoor gehad.

Postwezen in de 19^e eeuw

Vóór 1850 bestond er een keur aan verschillende typen van kantoren: postkantoren, distributiekantoren, bestelhuizen etc. Bij de reorganisatie van het postwezen in 1850 bleven er maar twee types over, de postkantoren en de hulpkantoren.

Een hulpkantoor had maar een beperkte postale functie. Vaak was de woning van de brievegaarder, het hoofd van het hulpkantoor, tevens het hulpkantoor. Dit was herkenbaar aan een geschilderd bord met het opschrift: "Hulpkantoor der brievenpost". Onder of in de buurt van het bord was een brievenbus geplaatst. De brievegaarder van zo'n hulpkantoor verzamelde de post in zijn rayon en zette een naamstempel op de brief. Vervolgens gingen de brieven

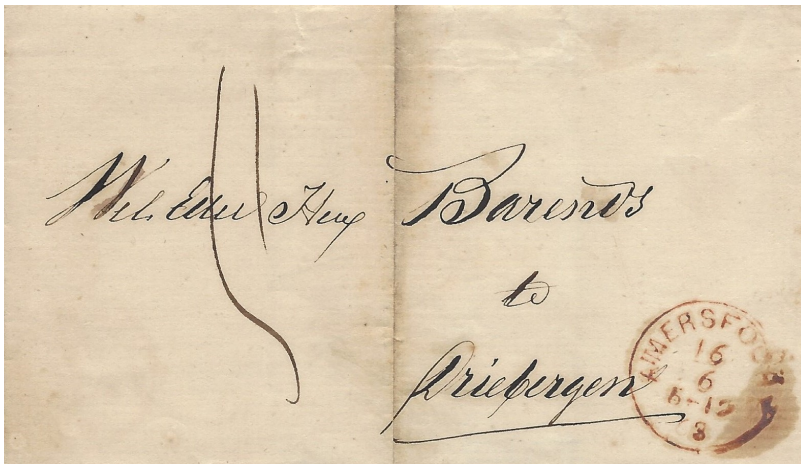
naar het postkantoor waaronder het hulpkantoor viel.

Frankering en port

De meeste brieven werden tot 1871 ongefrankeerd verstuurd en deze konden eenvoudig in de brievenbus van de woning van de brievegaarder worden gestopt. Voor de weinige te frankeren brieven - het werd in die tijd nog als een bewijs van onvermogen gezien door de ontvanger van een brief als de port vooraf was betaald! - had de brievegaarder een portlijst van het postkantoor beschikbaar. De te betalen port was in die tijd namelijk nog afhankelijk van de afstand tussen de twee postkantoren waartussen een brief werd vervoerd. Voor gewone brieven was de port 5 cent tot een afstand van 30 kilometer en daarboven 10 cent. De brieven-

gaarder inde de port voor een gefrankeerde brief en noteerde op een formulier de uitgaande (on)-gefrankeerde brieven per datum.

Ook postboden konden postzegels inkopen voor gebruik op hun bodelopen. Vervolgens werden ze meegegeven voor het vervoer naar het postkantoor. Hier werden de postzegels van een vernietigingsstempel voorzien zodat ze niet nog een keer konden worden gebruikt. Het postkantoor had het toezicht op het handelen van het hulpkantoor en het verstrekte kantoormateriaal, administratieve formulieren en postzegels en inde en controleerde de porten van de brievegaarder.

Afbeelding 1. Brief uit 1863 van Soest naar Driebergen. De brievenaarder van Soest zet het naamstempel "Soest" op de achterzijde van de brief en zet op de voorzijde van de brief, met pen, de te betalen port, 5 cent. Omdat Soest onder het postkantoor Amersfoort valt, gaat de brief eerst daar heen en wordt voorzien van het stempel van het postkantoor. De port is 5 cent omdat de afstand tussen de postkantoren Amersfoort en Zeist, waar het hulppostkantoor Driebergen onder valt, namelijk minder dan 30 kilometer is.

Uniforme briefport vanaf 1871 en toename postverkeer

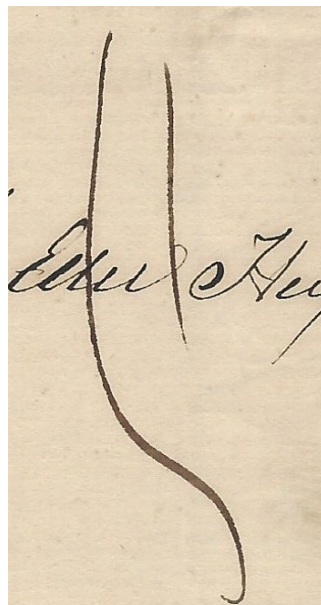
Na de introductie van de uniforme binnenlandse briefport in 1871 werd begonnen met het vestigen van een postkantoor in iedere gemeente. Zo waren er in de provincie Utrecht in 1850 alleen postkantoren in Amersfoort, Loenen, Oudewater, Utrecht, Wijk bij Duurstede en Zeist. Een plaats als De Bilt kreeg pas in 1885 een postkantoor.

Door het toenemende postverkeer werden ook nieuwe hulppostkantoren in de verschillende buurtschappen van een gemeente gevestigd. Deze kregen een uitgebreidere functie dan de originele hulpkantoren en vielen voornamelijk alleen om administratieve redenen onder een postkantoor. Bij het hulppostkantoor konden naast de gewone te verzenden brief ook brieven per expresse en/of aangetekend verzonden worden, evenals pakketten.

In 1912 werd het eerste hulppost-

kantoor van Den Dolder naast de zeepfabriek "de Duif" aan de Dolderse weg geopend. Het viel toen nog onder het hoofdkantoor van Utrecht.

Afbeelding 1a. Een vijf werd toen nog als volgt geschreven

De binnenkomende post werd tweemaal per dag per trein aangevoerd.

Meer informatie over de hulpkantoren kunt u vinden in de publicaties van Harm Sok

(www.historischeverenigingdendolder.nl/content/publicaties/kroniek).

Echter, rond deze tijd werd ook het station Den Dolder geopend en dat bood voor de inwoners van Den Dolder de mogelijkheid om via het werkend vervoer op de spoorlijn Utrecht-Zwolle de post sneller op de plaats van bestemming te krijgen. Vanaf 1924 kreeg ook het station Den Dolder een postale functie.

De spoorlijn Utrecht-Zwolle-Kampen

In 1860 werd de Nederlandsche Centraal-Spoorweg-Maatschappij (NCS) opgericht. Dit was een particulier initiatief van een aantal Franse ondernemers. Deze maatschappij legt tussen 1863 en 1865 de spoorlijn Utrecht-Amersfoort-Zwolle-Kampen aan. Door de NCS werden ook enkele lokalspoorwegen geopend in de provincie Utrecht, als zijtakken van de Centraal Spoorweg: Den Dolder-Baarn, geopend op 27 juni 1898 en Bilthoven-Zeist, geopend op 29 augustus 1901. Het traject Utrecht-Kampen is waarschijnlijk één van de laatste particuliere initiatieven voor de aanleg van een spoorlijn.

Tot in de jaren vijftig van de 19e eeuw waren enkele hoofdspoorlijnen op particulier initiatief aangelegd, maar vergeleken bij de omringende landen was er een grote achterstand.

In 1860 was er een aantal kleine, geheel los van elkaar staande, spoorwegnetwerken in Nederland. Er waren vaak geen goede verbindingen tussen de spoorlijnen. De concurrerende maatschappijen hadden hun eigen kopstations aan de rand van de stad en overstappers van de ene naar de andere maatschappij moesten vaak honderden meters afleggen om bij de aansluitende trein te komen.

In 1860 werd de Spoorwegwet aangenomen op basis waarvan een tiental spoorlijnen op kosten van de Staat werd aangelegd. Dit zorgde voor een beter op elkaar aansluitend netwerk. De exploitatie van de NCS werd in 1919 door de Staats Spoorwegen overgenomen, in 1938 ging deze maatschappij op in de Nederlandse Spoorwegen.

Stations op de spoorlijn Utrecht-Zwolle-Kampen

Tussen Utrecht en Amersfoort was er in eerste instantie alleen een station in De Bilt (het latere Bilthoven) en Soestduinen. Een halteplaats, waar op verzoek van de passagiers van een trein werd gestopt, was er bijvoorbeeld in

Groenekan. En vanaf 1895 ook in Den Dolder. De halteplaats in Den Dolder heette tot 1 mei 1912 "Dolderscheweg". Het huidige eilandstation werd geopend in 1914.

Werkend vervoer op de spoorlijn Utrecht-Zwolle-Kampen

Al vrij snel werden de spoorlijnen ook gebruikt voor het vervoer van post. Het werd door de postheren gezien als een snelle manier om post op de plaats van bestemming te krijgen. Hiermee werden de aanmerkelijk minder snelle bodelopen te voet of per diligence vervangen.

Vanaf september 1870 was het op het traject Utrecht-Kampen ook mogelijk om de brieven en pakket-

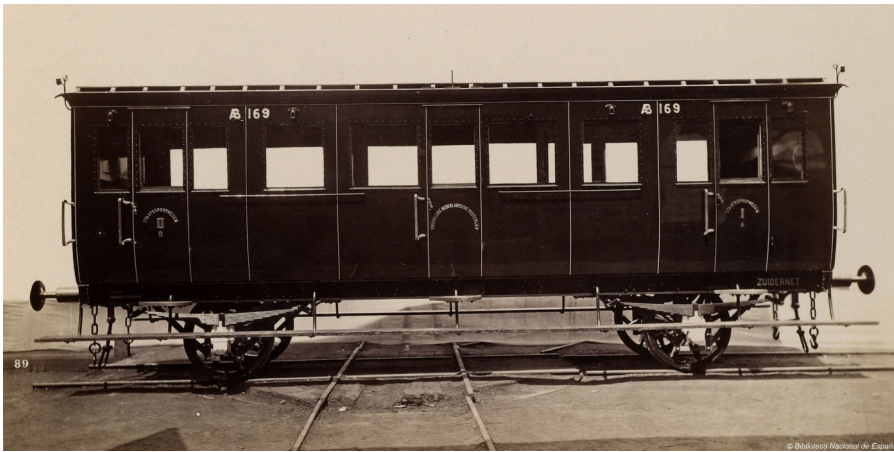
Afbeelding 3. Station Den Dolder rond 1915.

ten direct met de trein te verzenden zonder tussenkomst van een (hulp)postkantoor. Brieven die aangetekend of per expresse werden verstuurd, moesten nog wel via het (hulp)postkantoor worden verzonden. De post werd gepost in de brievenbus aan de voorgevel van het station of werd direct aan de passerende trein meegegeven. Voor zover bekend had het station Den Dolder geen brievenbus.

De post werd waar nodig in de trein behandeld: afgestempeld en gesorteerd. Dit gebeurde door de postmedewerkers van de PTT van het werkend vervoer, zij werden "conducteurs der brievenmalen" genoemd. Ook werden postpakketten in de trein behandeld. De adreskaarten van deze pakketten moesten met het dagtekenstempel van het traject worden afgestempeld. De trein had dan ook daar een apart postrijtuig voor.

Afbeelding 2. Treinkaart met afbeelding van de stopplaats Den Dolder (archief Historische Vereniging Den Dolder).

Afbeelding 4. Postrijtuig met 1e en 2e klasse coupé. Bron: Biblioteca Nacional de España.

Spoorrijtuigen voor de post

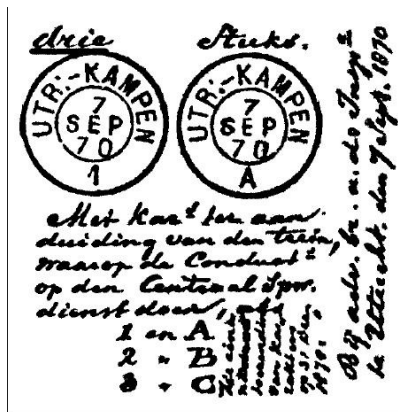
De meeste spoorwegmaatschappijen stonden niet te springen om voor deze dienst aparte rijtuigen te laten bouwen. Door de Administratie der Posterijen werd bij de NCS geklaagd dat het beschikbare gestelde deel in de 3e klas rijtuigen te klein was om de dienst goed te kunnen verrichten. Daarom werden er in opdracht van de posterijen tussen 1856 en 1897 ook zeventwintig Rijkspostrijtuigen gebouwd. Zes werden vanaf 1877 bij de NCS gebruikt en ze bestonden uit een 1e en 2e klasse coupé met daartussen een postafdeling.

Het werkend vervoer heeft op het traject Utrecht-Zwolle tot 1970 plaatsgevonden. Op andere trajecten vond dit nog plaats tot 1975. Hierna vond het postvervoer per trein alleen nog plaats tussen de postsorteercentra die meestal vlak bij een station lagen. In mei 1997 is de PTT hier ook mee gestopt en kwam er een einde aan bijna 150 jaar vervoer van post per trein.

Stempels werkend vervoer op spoorlijn Utrecht-Zwolle-Kampen

Op de spoorlijn Utrecht-Zwolle-Kampen werden door het werkend vervoer tijdens verschillende tijdpe-

rioden verschillende stempels gebruikt. De filatelistische benamingen van deze stempels zijn: kleinrond-, grootrond- en blokstempel. Tussen 1872 en 1893 is ook het puntstempel met het nummer 141 gebruikt als vernietigingsstempel voor de postzegels op een brief. Het waren allemaal stempels die met de hand gezet moesten worden. Deze zijn voorzien van de trajectnaam en de datum. Daarnaast werd ook met

Afbeelding 5. Het kleinrondstempel UTR:-KAMPEN (links) was het eerste stempel van het werkend vervoer op het traject Utrecht-Zwolle-Kampen. Tot 1893 diende het als vertrek-, aankomst- en vernietigingsstempel voor briefkaarten. Daarna ook als vernietigingsstempel voor brieven. Het puntstempel 141 (onder) is tot 1893 gebruikt als vernietigingsstempel voor de postzegels op een brief.

cijfers en letters aangegeven met welke trein de post meeging. Cijfers werden gebruikt voor het traject Utrecht-Zwolle-Kampen, letters voor het traject Kampen-Zwolle-Utrecht. Dit in tegenstelling tot de stempels die op een postkantoor werden gebruikt. Deze geven de tijdsperiode aan waarin een brief is afgestempeld.

Omdat het werkend vervoer Den Dolder pas vanaf 1914 aandeed, zijn waarschijnlijk alleen het grootrond- en blokstempel te zien op brieven, verstuurd vanuit Den Dolder. *Mocht u als lezer brieven of kaarten met een ander type stempel in uw bezit hebben, dan hoor ik het graag.*

Het grootrondstempel heeft een doorsnede van 27 millimeter en is op de spoorlijn Utrecht-Zwolle ook nog na de uitreiking van het blokstempel gebruikt. Het grootrondstempel met de trajectnaam Zwolle-Utrecht is gebruikt van februari 1897 tot augustus 1920, voor het traject Zwolle-Utrecht zijn de letters A, C, D, E, EI, F, FI en G gebruikt, voor Utrecht-Zwolle de cijfers I, IA, II, III, IV, V, VI, VII, VIII.

Het stempel met de trajectnaam Utrecht-Zwolle is gebruikt van oktober 1906 tot augustus 1920. voor het traject Zwolle-Utrecht zijn de letters A, B, C, D, E, EI, en F gebruikt, voor Utrecht-Zwolle de cijfers III, VI, VIII.

Het blokstempel was ingevoerd vanwege gewichtsbesparing voor de expediteurs op de treinen. Deze moesten, net als de conducteurs nu, op verschillende trajecten dienst doen en voor ieder traject de juiste stempels meenemen. Het blokstempel is een uitneembaar stempel waarin de vertrek- en aankomstplaats gemakkelijk kunnen worden uitgewisseld en zo hoefde

Afbeelding 6. Grootrondstempel Zwolle-Utrecht, afgestempeld op 5 februari 1915 op trein A (1e boven) en blokstempel Utrecht-Zwolle afgestempeld op 20 september 1929 op trein III (2e boven).

de expediteur maar één stempel mee te nemen. Dit stempeltype is dan ook niet door de (hulp)postkantoren gebruikt maar alleen door het werkend vervoer op de trein.

Op brieven vanuit Den Dolder kunnen twee trajectnamen op het blokstempel voorkomen:

Utrecht-Zwolle v.v., deze trajectnaam is gebruikt van 1911 tot ongeveer 1970. Voor Utrecht-Zwolle zijn de cijfers I, IA, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, VIIIA, IX, X, XI en XV gebruikt. Voor Zwolle-Utrecht zijn de letters A, B, C, CI, D, E, EI, F, FI, H, I, K, L, N en Z gebruikt.

Utrecht-Amersfoort v.v. deze trajectnaam is gebruikt van 1962 tot 1967 en kent dus een overlap met

de trajectnaam Utrecht-Zwolle. Voor Utrecht-Amersfoort zijn de cijfers III en VI gebruikt. Voor Amersfoort-Utrecht zijn de letters C, E, F, H en N gebruikt.

Op het traject Den Dolder-Baarn heeft geen werkend vervoer plaatsgevonden.

Voor de meeste stempeltypen is door de PTT goed bijgehouden in welke periode een stempel is gebruikt. In de stempelboeken van de PTT was lange tijd vermeld wanneer een stempel was uitgereikt en weer ingenomen. Omdat blokstempels uitneembare plaatsnaamblokjes hebben is dit voor dit stempeltype minder duidelijk en zijn uitgifte en terugname data niet goed bekend. Overigens houdt PostNL voor alle stempels niet meer bij wat uitgifte en inname data zijn.

Omdat er bij het werkend vervoer geen postaal kenmerk van de plaats wordt gegeven waar de brief is gepost, moet de brief of envelop duidelijkheid hierover geven. On-

derstaande brief (Afbeelding 7) is een voorbeeld van een brief die vanuit Den Dolder met het werkend vervoer is meegegeven. De brief is afkomstig van de zeepfabriek “de Duif” en heeft als eindbestemming Den Haag. Men zou dus verwachten dat de brief aan een trein richting Utrecht is meegegeven. Maar dit blijkt niet zo te zijn omdat de trajectnaam Utrecht-Zwolle is en de brief met trein III is meegegeven, in de richting van Zwolle. Het is overigens onduidelijk waarom de brief eerst richting Zwolle is gegaan. Men zou verwachten dat de brief aan een trein in de richting van Utrecht is meegegeven, maar mogelijk is gekozen voor het meegeven aan de eerst voorbijkomende trein.

Postafgifte bij bagagebureau station

Vanaf 1 april 1924 konden (expresse-)brieven aan de bagagebureaus van de stations worden afgegeven ter verzending met de eerst vertrekkende trein in de goede richting.

Afbeelding 7. Brief uit 1929 van de zeepfabriek naar Den Haag.

Bij aankomst op het station dat het dichtst bij de bestemming lag, werd de brief aan de PTT afgegeven, die voor de bestelling zorgde.

Tot 15 mei 1927 was dit alleen mogelijk voor expresse-brieven. De aanbidding van de expresse-brieven moest uiterlijk 10 minuten voor het vertrek van de trein gebeuren.

Ná 15 mei 1927 gold deze dienst ook voor gewone brieven. Vanaf 1932 hoefden poststukken die aan het bagagebureau zijn afgegeven niet meer aan eventueel in de trein aanwezig postpersoneel te worden afgegeven, maar kon het vervoer hiervan ook door het treinpersoneel worden verzorgd.

Spoorwegzegels

Het bijkomend tarief voor deze dienst was 10 cent. Hiervoor werden spoorwegzegels gebruikt. Deze zegels moesten op de achterzijde van de brief worden geplakt.

Met ingang van 15 januari 1943 werd de mogelijkheid van afgifte van brieven aan de bagagebureaus gestaakt. Na de Tweede Wereldoorlog werd deze dienst pas op 7 oktober 1951 weer voor gewone privé brieven opengesteld. De aanbidding van de correspondentie moest dan uiterlijk 15 minuten vóór ver-

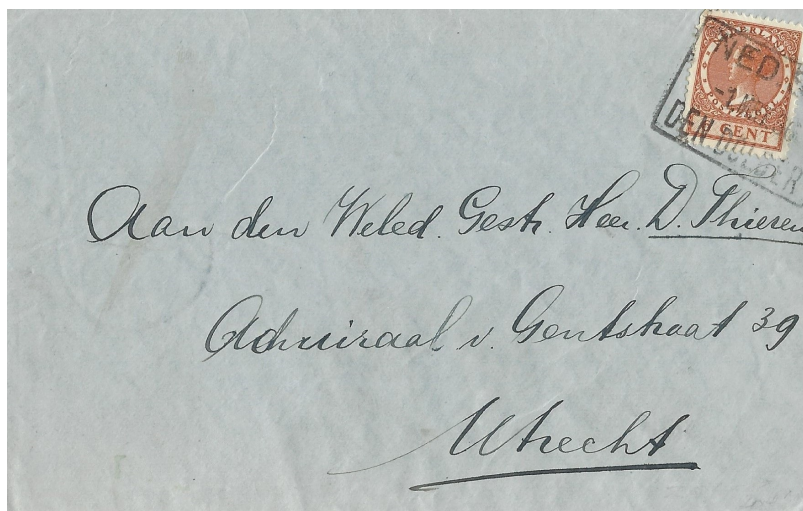
trek van de trein gebeuren. De spoorwegzegel moest bij brieven aan de achterzijde en bij briefkaarten aan de voorzijde worden bijgeplakt. Het extra tarief werd nu 15 cent.

Bagagebureau Den Dolder

Op de spoorlijn Utrecht-Zwolle heeft Den Dolder ook een bagagebureau gehad. Afbeelding 8 laat een voorbeeld zien van een brief die op 1 maart 1936 via het station Den Dolder naar Utrecht is verstuurd.

De postzegel op de voorzijde van de brief is vernietigd met het stempel van het bagagebureau "Ned S.P. – Den Dolder". Op de achterzijde is de spoorwegzegel van 10 cent aangebracht. Opvallend is wel dat de brief "pas" op 2 maart (8 uur 's ochtends) op Utrecht-Station is afgestempeld. Voor een relatief kleine afstand heeft het transport vanaf station Den Dolder naar station Utrecht wel erg lang geduurd en het is de vraag of de extra toeslag van 10 cent de moeite waard is geweest.

Afbeelding 8. Brief uit 1936 van station Den Dolder verstuurd naar Utrecht.

Bronnen

Nederlands Spoorwegmuseum, Spoor en Post in Nederland, (Utrecht 1979).

https://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_de_spoorwegen_in_Nederland#1860-1900:Uitbreiding_van_het_spoorwegennet

https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandsche_Centraal-Spoorweg-Maatschappij

Cees Janssen, Handboek Nederlandse Poststempels. (2004)

Harm Sok, 'Postkantoor Den Dolder (deel 1)'. Dolderse Kroniek, 9^e jaargang, nummer 3 (2006).

Harm Sok. 'Postkantoor Den Dolder (deel 2)'. Dolderse Kroniek, 10^e jaargang, nummer 3 (2007).

Nederlandse Vereniging van Poststukken- en Poststempelverzamelaars, Postmerken en Postinrichtingen in Nederland tot 1871. Deel 1 (2006.).

Dienstorders van de P.T.T.: 164 (1924), 287 (1927) en 14 (1932).

G.F. van Reeuwijk, 'Rijkspostrijtuigen 3', Op de Rail. Nr 11 (1976) 278-288.

NIEUW!
**TAFEL
SAUZEN**
VOOR IEDER GERECHT EEN HEERLIJKE SAUS

Geniet van de Remia Tafelsauzen, nu in handige knijptube!

Een serie van tien heerlijke sauzen met voor elk gerecht een bijpassende saus. Heerlijk bij gegrild vlees, bij een broodje hamburger of bij de borrel! Probeer ook eens de nieuwe Pittige Cocktail, een romige cocktailsaus met rode pepers!

Voor meer informatie, kijk op www.remia.nl of volg ons op Facebook [facebook.nl/remiafans](https://www.facebook.com/remiafans)

